

06-11-2009

1011/09
1111

PhD. A. K. U. J.

**UNIVERZITA KARLOVA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PSYCHOLOGIE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**POHLED DÍTĚTE Z DĚTSKÉHO DOMOVA NA SVŮJ
ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH**

Vypracovala: Martina Dubcová

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. PaedDr. Anna Kucharská, Ph.D.

Obor: Psychologie - Speciální pedagogika

Rok dokončení: 2009

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla všechnu použitou literaturu.

V Kralupech nad Vlt., dne 31. 10. 2009

Posudek oponenta bakalářské práce

Martina Dubcová :

Pohled dítěte z dětského domova na svůj životní příběh

Studentka si zvolila téma, které je jí blízké nejen profesionálně, ale i osobně. Toto téma je však aktuální i v širších souvislostech, kdy je diskuze o problematice dětských domovů často prezentována i širokou veřejností – často bez hlubších znalostí.

Jednotlivé kapitoly předkládané práce obsahují hlavní oblasti, které jsou relevantní tématu. Při práci s literaturou vychází studentka často z publikací, které jsou zajímavé z historického hlediska, v aktuální době jsou však skutečnosti často posunuté či zcela jiné.

Autorka tyto posuny nijak nezaznamenává, nekomentuje. Uvádí, že již desátým rokem spolupracuje s dětským domovem, navíc je zde zaměstnána – v této práci však uvádí i zřetelné nepravdy a zkreslené údaje („tisíce dětí“ žijící mimo rodinu jsou oblíbeným populárním tvrzením – bez doprovodného upřesnění co všechno obsahují zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou však zavádějící , také podle zákona 109/2002 Sb. v současnosti nelze, aby děti byly umístovány do zařízení bez soudního nařízení).

Často uváděné zastaralé poznatky bez korekce současnosti mohou vést čtenáře k mylným náhledům na praxi práce v dětských zařízeních. Má studentka pocit, že se za poslední roky v DD nic oproti létům předchozím (odkazuje- i v diskuzi -na práce z let 1988, 1986 a hlavně 1972 (!)) nic zásadnějšího nezměnilo?

Praktická část obsahuje rozhovory s pěti respondenty – jaká je výpovědní hodnota takového vzorku? Autorka nazývá tuto práci výzkumem – domnívám se, že přiměřenější by bylo uvádět „sonda“ či např. pilotážní průzkum.

Studentka poněkud paradoxně i při tomto malém počtu užívá termíny „často se vyskytovalo, někteří rodiče, velmi často trestná činnost (str.70).

V souhrnu směšuje a neodlišuje pohledy dětí a pohledy lidí pracujících v zařízení (co vše DD zajišťuje-str.64..)

Opravdu se domnívá, že se „naučili spoléhat ve všech ohledech na sebe“? Jak tedy vysvětluje časté selhávání dětí z DD po ztrátě zajištění péče, na které spoléhají – tedy po opuštění DD ?

Škoda, že v práci není vůbec zmínka o kresbách začarované rodiny, kterou zadávala až po rozhovoru – rozebírala tuto techniku s dětmi po nakreslení? Proč ji vůbec zadávala ?

Také chybí zmínka o možné limitaci výpovědi dětí – jak reflektuje rizika plynoucí z toho, že děti a jejich příběhy předem znala a že děti věděly, že je navíc dcera ředitelky DD ?

Po stránce jazykové úrovně se autorka, bohužel, nevyvarovala hrubých gramatických chyb.

Chyba ve jméně autora, na kterého odkazuje, nesvědčí o pečlivosti, stejně jako překlepy (byt' úsměvně – např. skony místo sklony). Anglický překlad je stručný, ale s chybami, opakovaně u klíčového slova působí dojmem základní neznalosti.

Domnívám se, že autorka jen málo využila možnosti tématu.

Přes uváděné výhrady hodnotím předkládanou práci stupněm – dobře-.

Posudek bakalářské práce

Název práce:	Pohled dítěte z dětského domova na svůj životní příběh
Autorka práce:	Martina Dubcová
Vedoucí práce:	PhDr. PaedDr. Anna Kucharská, Ph.D.

Autorka se ve své bakalářské práci zaměřila na téma problematiky ústavní výchovy. Má dlouhodobou zkušenost s dětmi z dětských domovů, a proto se rozhodla zkoumat, jak děti vnímají to, co je v jejich životě potkalo.

Teoretická část práce obsahuje tři kapitoly, první je věnována rodině, druhá problémům v rodinách, třetí ústavní výchově. Autorka vychází z české odborné literatury (mohly by pomoci také zahraniční zdroje?), dva tituly jsou z dřívější doby (ze 70. a 80.let) a autorka na ně často odkazuje – znamená to, že se nenašly podobné odkazy, které by se věnovaly podobné tematice? Autorka propracovává skutečně základní témata.

Empirická část práce byla realizována v jednom z dětských domovů Středočeského kraje. Autorka si nečiní nároky na reprezentativnost svých nálezů, protože pracovala pouze s pěti dětmi (pro bakalářskou práci a kvalitativní přístup je postačující). Hlavní metodou sběru dat byl rozhovor, který doplnila kresbou rodiny. První kresebnou metodu – kresbu rodiny volila, aby se s dětmi naladila na téma, o kterém si bude s nimi povídat. Rozhovory jsou poměrně obsažné, záznam v některých případech přesahuje 20 stran. Je zřejmé, že děti měly k autorce bakalářské práce důvěru, neboť sdělovaly i velmi pohnuté okamžiky ze svého života. Na druhé straně si ale v některých případech ponechaly možnost nevyprávět („toto neřeknu“), což také přesvědčuje o důvěře v ní. Skutečně velmi netradiční je dávat kresebnou metodu na konci rozhovoru – v tomto případě začarovanou rodinu. Jak autorka práce vysvětlí tento postup? Kresebné práce nebyly součástí analýzy dat, pokud by autorka dále v tématu pokračovala, např. více kazuistickým způsobem, mohla by je pak ještě více využít.

Samotný přístup k otázkám (tj. jak vnímají svůj život samotné děti) považuji za zajímavý, podobně jako to, že nebyly nalezeny relevantní literární odkazy – autoři se v odborné literatuře spíše zaměřují na „objektivní“ skutečnosti péče o děti v ústavní výchově (např. podmínky či formy ústavní výchovy, kvalita ústavní péče, rozdíly jednotlivých zařízení) než na prožitek dítěte. Autorka si stanovila čtyři základní okruhy, které byly pak v rozhovorech sledovány: jak dítě vzpomíná na svůj život před zařazením do ústavní péče (pozitivní vzpomínky vs. vzpomínky negativní), jak vnímá dítě odebrání z rodiny, jak se vztahuje k ústavní péči a jaké má představy o budoucnosti.

Primární analýza dat je činěna v souladu se stanovenými otázkami (okruhy). Autorka postupně seznamuje čtenáře v prvním okruhu otázek s pozitivními a negativními vzpomínkami (ty byly vybavovány snadněji a s větším rozsahem, což svědčí o nelehké situaci v rodinách, ve kterých vyrůstaly), s výchovnými přístupy rodičů (časné tresty, zákazy, absence hraní si s dětmi, důraz na materiální zajištění), s rodinnou situací (problémy se zaměstnáním, bydlením, placením účtů), s trávením volného času (velká volnost vs. zákazy v krizových situacích), se vztahy k rodičům (spíše k jednomu rodiči), sourozencům (velký příklon), prarodičům (spíše absence vztahů). V druhém okruhu otázek se objevují kategorie, týkající se návštěv sociálních pracovníků, důvodů a průběhu odebrání dítěte z rodiny. Třetí okruh otázek sledoval průběh a adaptaci v ústavní péči – jak v rámci diagnostického

ústavu, tak v po zařazení do dětského domova (adaptace, vrstevnické vztahy, vztah k vychovatelům, vztahy mezi vrstevníky ve škole, vztah k učitelům). Budoucnost – čtvrtý okruh – je vnímána dětmi spíš povrchně, za zajímavé považují to, že se točí kolem témat, se kterými mají spíš negativní zkušenost (bydlení, zaplacení účtů).

V sekundární analýze autorka dává výsledky do vztahu k věku dětí (mladší děti vnímají skutečnost méně realisticky, starší jsou více kritičtí) a k tomu, jak na svůj životní příběh pohlíží (pozitivní vs. rozporuplné vnímání). Postrádám nějaké uzavření – k čemu může sloužit, že víme, jak se dítě na svůj dosavadní život dívá. Domnívám se, že by to byl „odrazový můstek“ např. ke zkoumání sebepojetí, případně ke vnímání budoucnost (než však bylo součástí zpracovaných dat) – např. v další práci studentky. Závěrečná diskuse srovnává nálezy s literaturou, hodně se zde objevují prameny z dřívějších let, což je ale odůvodněno tím, že v novější literatuře se prožitek dítěte nezkoumal.

Doporučuji práci k obhajobě, autorka má zaujetí pro téma, jistě v něm bude pokračovat v jiné formě studia, případně v navazující formě studia. Zatímco přímou výzkumnou práci (rozhovory) realizovala s poměrně velkou jistotou, zpracování dat provázela určitá nejistota, zejména při druhotném zpracování dat, zde se mohla dopracovat i k jiným pohledům. Je také škoda, že se nevyvarovala formálních chyb (překlepy, chyby), prospěla by pečlivější korektura, i proto, že odevzdávala práci v předstihu a že nebyla tlačena časem.

Přepsané rozhovory (přes 80 stran) slouží vzhledem k citlivosti údajů jen pro obhajobu práce.

Doporučené hodnocení: velmi dobře – dobře podle kvality obhajoby.

V Praze dne 11.1.2009

PhDr. PaedDr. Anna Ku

Posudek bakalářské práce

Název práce: **Pohled dítěte z dětského domova na svůj životní příběh**

Autorka práce: **Martina Dubcová**

Vedoucí práce: **PhDr. PaedDr. Anna Kucharská, Ph.D.**

Autorka se ve své bakalářské práci zaměřila na téma problematiky ústavní výchovy. Má dlouhodobou zkušenost s dětmi z dětských domovů, a proto se rozhodla zkoumat, jak děti vnímají to, co je v jejich životě potkalo.

Teoretická část práce obsahuje tři kapitoly, první je věnována rodině, druhá problémům v rodinách, třetí ústavní výchově. Autorka vychází z české odborné literatury (mohly by pomoci také zahraniční zdroje?), dva tituly jsou z dřívější doby (ze 70. a 80.let) a autorka na ně často odkazuje – znamená to, že se nenašly podobné odkazy, které by se věnovaly podobné tematice? Autorka propracovává skutečně základní témata.

Empirická část práce byla realizována v jednom z dětských domovů Středočeského kraje. Autorka si nečiní nároky na reprezentativnost svých nálezů, protože pracovala pouze s pěti dětmi (pro bakalářskou práci a kvalitativní přístup je postačující). Hlavní metodou sběru dat byl rozhovor, který doplnila kresbou rodiny. První kresebnou metodu – kresbu rodiny volila, aby se s dětmi naladila na téma, o kterém si bude s nimi povídat. Rozhovory jsou poměrně obsažné, záznam v některých případech přesahuje 20 stran. Je zřejmé, že děti měly k autorce bakalářské práce důvěru, neboť sdělovaly i velmi pohnuté okamžiky ze svého života. Na druhé straně si ale v některých případech ponechaly možnost nevypovídat („toto neřeknu“), což také přesvědčuje o důvěře v ní. Skutečně velmi netradiční je dávat kresebnou metodu na konci rozhovoru – v tomto případě začarovanou rodinu. Jak autorka práce vysvětlí tento postup? Kresebné práce nebyly součástí analýzy dat, pokud by autorka dále v tématu pokračovala, např. více kazuistickým způsobem, mohla by je pak ještě více využít.

Samotný přístup k otázkám (tj. jak vnímají svůj život samotné děti) považuji za zajímavý, podobně jako to, že nebyly nalezeny relevantní literární odkazy – autoři se v odborné literatuře spíše zaměřují na „objektivní“ skutečnosti péče o děti v ústavní výchově (např. podmínky či formy ústavní výchovy, kvalita ústavní péče, rozdíly jednotlivých zařízení) než na prožitek dítěte. Autorka si stanovila čtyři základní okruhy, které byly pak v rozhovorech sledovány: jak dítě vzpomíná na svůj život před zařazením do ústavní péče (pozitivní vzpomínky vs. vzpomínky negativní), jak vnímá dítě odebrání z rodiny, jak se vztahuje k ústavní péči a jaké má představy o budoucnosti.

Primární analýza dat je činěna v souladu se stanovenými otázkami (okruhy). Autorka postupně seznamuje čtenáře v prvním okruhu otázek s pozitivními a negativními vzpomínkami (ty byly vybavovány snadněji a s větším rozsahem, což svědčí o nelehké situaci v rodinách, ve kterých vyrůstaly), s výchovnými přístupy rodičů (časné tresty, zákazy, absence hraní si s dětmi, důraz na materiální zajištění), s rodinnou situací (problémy se zaměstnáním, bydlením, placením účtů), s trávením volného času (velká volnost vs. zákazy v krizových situacích), se vztahy k rodičům (spíše k jednomu rodiči), sourozencům (velký příklon), prarodičům (spíše absence vztahů). V druhém okruhu otázek se objevují kategorie, týkající se návštěv sociálních pracovníků, důvodů a průběhu odebrání dítěte z rodiny. Třetí okruh otázek sledoval průběh a adaptaci v ústavní péči – jak v rámci diagnostického

ústavu, tak v po zařazení do dětského domova (adaptace, vrstevnické vztahy, vztah k vychovatelům, vztahy mezi vrstevníky ve škole, vztah k učitelům). Budoucnost – čtvrtý okruh – je vnímána dětmi spíš povrchně, za zajímavé považují to, že se točí kolem témat, se kterými mají spíš negativní zkušenost (bydlení, zaplacení účtů).

V sekundární analýze autorka dává výsledky do vztahu k věku dětí (mladší děti vnímají skutečnost méně realisticky, starší jsou více kritičtí) a k tomu, jak na svůj životní příběh pohlížejí (pozitivní vs. rozporuplné vnímání). Postrádám nějaké uzavření – k čemu může sloužit, že víme, jak se dítě na svůj dosavadní život dívá. Domnívám se, že by to byl „odrazový můstek“ např. ke zkoumání sebepojetí, případně ke vnímání budoucnost (než však bylo součástí zpracovaných dat) – např. v další práci studentky. Závěrečná diskuse srovnává nálezy s literaturou, hodně se zde objevují prameny z dřívějších let, což je ale odůvodněno tím, že v novější literatuře se prožitek dítěte nezkoumal.

Doporučuji práci k obhajobě, autorka má zaujetí pro téma, jistě v něm bude pokračovat v jiné formě studia, případně v navazující formě studia. Zatímco přímou výzkumnou práci (rozhovory) realizovala s poměrně velkou jistotou, zpracování dat provázela určitá nejistota, zejména při druhotném zpracování dat, zde se mohla dopracovat i k jiným pohledům. Je také škoda, že se nevyvarovala formálních chyb (překlepy, chyby), prospěla by pečlivější korektura, i proto, že odevzdávala práci v předstihu a že nebyla tlačena časem.

Přepsané rozhovory (přes 80 stran) slouží vzhledem k citlivosti údajů jen pro obhajobu práce.

Doporučené hodnocení: velmi dobře – dobře podle kvality obhajoby.

V Praze dne 11.1.2009

PhDr. PaedDr. Anna Kuch

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych v první řadě poděkovat PhDr. PaedDr. Anně Kucharské, Ph.D., mé vedoucí práce, za věcné poznámky a cenné rady, které mi trpělivě poskytovala během psaní mé práce. Dále bych chtěla poděkovat vedení a vychovatelům z Dětského domova v Kralupech nad Vlt. za konzultace a dětem z domova za otevření se při vyprávění svých příběhů. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu a pochopení, zvláště pak své mamince za připomínky a rady ohledně této problematiky.

Obsah

OBSAH	3
RESUMÉ	5
SUMMARY	6
ÚVOD	7
1. RODINA	8
1.1 VYMEZENÍ POJMU RODINA	8
1.2 FUNKCE RODINY	8
1.3 RODINA JAKO SYSTÉM	9
1.4 DOMOV	9
1.5 POTŘEBY DÍTĚTE V RODINĚ	11
1.6. PORUCHY RODINY.....	11
<i>Shrnutí</i>	13
2. DYSFUNKČNÍ RODINA	14
2.1 PORUCHY FUNKCÍ RODINY	15
2.2. VLIV DYSFUNKČNÍ RODINY NA PORUCHY CHOVÁNÍ DÍTĚTE	16
2.3. ZÁJMY, PERSPEKTIVY A HODNOTY DĚTÍ Z DYSFUNKČNÍCH RODIN	19
<i>Shrnutí</i>	22
3. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	23
3.1 ČLENĚNÍ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	23
3.2 UMISŤOVÁNÍ DĚTÍ DO DĚTSKÉHO DOMOVA	25
3.3 SPECIFIKA DĚTÍ Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ	25
3.4 PŘÍPRAVA NA BUDOUCÍ SAMOSTATNÝ ŽIVOT	27
3.5 UKONČENÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A ODCHOD Z DĚTSKÉHO DOMOVA	27
<i>Shrnutí</i>	29
4. SBĚR DAT A METODOLOGICKÉ POSTUPY	30
CÍL VÝZKUMU	30
PLÁNOVÁNÍ A PRŮBĚH VÝZKUMU.....	30
5. CHARAKTERISTIKA ZÍSKANÝCH DAT	33
5.1 JAK DĚTI VIDÍ VLASTNÍ RODINU	33
5.2 JAK DĚTI VIDĚLY SVOJE ODEBRÁNÍ Z RODINY	44
5.3 JAK DĚTI POHLÍŽÍ NA SVŮJ ŽIVOT V DĚTSKÉM DOMOVĚ	46
5.4 JAK VIDÍ DĚTI SVOU BUDOUCNOST	58
5.5 NEJVĚTŠÍ PŘÁNÍ DĚTÍ.....	60
<i>Shrnutí</i>	61
6. SPECIFIKA POHLEDU DĚTÍ NA SVŮJ ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH	63
6.1 REÁLNOST POHLEDU DĚTÍ S OHLEDEM NA JEJICH VĚK	63
6.2 POZITIVNÍ POHLED DĚTÍ NA SVŮJ ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH	64
6.3 ROZPORUPLNÝ POHLED DĚTÍ NA SVOU SITUACI	65

<i>Shrnutí</i>	66
7. DISKUZE	67
ZÁVĚR	73
LITERATURA	75

Resumé

Klíčová slova: Funkční rodina, dysfunkční rodina, ústavní výchova, dětský domov, adolescence.

V současné době žije tisíce dětí mimo vlastní rodinu. Odborná literatura většinou pojednává o této problematice spíše popisně a zvenku. Tento výzkum pojednává o dětech z konkrétního dětského domova, kdy na počátku děti žily v nefungující rodině, jejíž problémy se dále stupňovaly. Děti byly z nepříznivého prostředí odebrány a umístěny do ústavního zařízení. Cílem práce bylo zjistit, jak své osudy vidí samotné děti, jak se s nimi vyrovnávají, jak tyto děti pohlíží na své rodiče, jak se sžívají v novém prostředí, jaké vztahy jsou mezi dětmi v dětském domově, jak pohlíží na osoby, jež se podílí na jejich výchově a vzdělávání a jaké představy mají o své budoucnosti.

Summary

Key words: Functional family, dysfunctional family, institutional fosterage, children's home, adolescence

Thousands of children are living outside their own families today. Specialized literature usually dissertate about this problem descriptively and from outside. This work dissertate about childrens from one specific Children's Home. These children used to live in dysfunctional families, which problems were still escalating. Children had been taken from these unacceptable conditions and then put into institutional fosterage. Intention of this work is to find out how children view their own fates, how they deal with them, how they see their own parents, how they adapt in their new home, what relationships are among them, how they see people who take care of them and educate them and what visions do they have about their own futures.

Úvod

Již desátým rokem spolupracuji s Dětským domovem v Kralupech nad Vltavou. Problematika života dětí žijících v dětském domově mě zajímá, a proto jsem se rozhodla svou práci zaměřit právě na tyto děti. Často jsem se zamýšlela, jak svou situaci děti samy vidí? Jak na sebe pohlížejí? Jak vidí vlastní rodinu? Proč právě ony musí žít mimo ni? Jaké jsou jejich cíle a jak vidí svoji budoucnost? Mnoho odborných prací se zabývá otázkou, proč jsou děti odebírány z rodin, kolik dětí máme v ústavní péči, kam děti odcházejí po osmnáctém roce, když jejich ústavní péče končí, jaké je jejich působení ve společnosti v dalších letech. Nikde jsem se však nedočetla, jak to vidí samy děti. Co skutečně vědí o svých rodičích a jak na ně pohlíží? Jak se samy vyrovnávají se situací, že jsou dětmi z dětského domova? Jak prožívají to, že jejich vlastní rodiče selhali a nepostarali se o ně? Jak vnímají to, že jsou někteří jejich sourozenci u rodičů a ony musí být v domově? Jak děti vidí fakt, že se o ně starají, dá se říci, cizí lidé? Jaké mají samy představy o svém budoucím životě? A mohou být tyto představy reálné? To jsou otázky, na které bych chtěla nalézt ve své práci odpovědi.

1. Rodina

Rodina má pro každého z nás předurčující charakter už od narození. To, jak na nás rodina působí, jaké nám vytváří prostředí a domov, jak nás vzdělává, vychovává, jaké nám poskytuje citové i materiální zázemí, to vše na nás působí a podle toho se utváří naše osobnost.

1.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla nejen z přirozeného pohlavního pudu, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život. Stejně je tomu i s potřebou vzájemné pomoci a opory, obě tyto potřeby jsou zabudovány a zakódovány do naší lidské psychiky. (MATĚJČEK, 1994)

1.2 Funkce rodiny

Rodina bývá většinou složena z manželského páru a jejich přímých potomků. Existují však další formy rodiny – rodiny neúplné či dysfunkční. O dysfunkční rodině pohovořím dále. Universální lidská rodina (nukleární rodina, „malá rodina“) zastává několik základních funkcí:

1. Reprodukční funkci - rodina stále zůstává základní jednotkou plození nové generace
2. Hospodářskou funkci - každá rodina vede domácnost, hospodaří se svým majetkem; dříve rodina měla funkci vyrábět, ale tato funkce je v dnešní průmyslové době oslabena, rodina je převážně spotřební jednotkou, i když některé výrobní prvky stále v rodině zůstávají
3. Emocionální funkci - rodina poskytuje emocionální uspokojení všem svým členům
4. Socializační funkci - rodina uvádí dítě do lidské společnosti, učí ho společenskému chování a předává mu kulturní statky společenství (LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, 2006)

Vágnerová mluví o rodině jako „o důležité sociální skupině, která plní celou řadu biologických, ekonomických, sociálních i psychologických funkcí. Poskytuje svým členům potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat

jinde. Každý jedinec zde má určité role, které se stávají součástí jeho identity. Mezi jednotlivými členy rodiny se v rámci jejich rolí vytvářejí rozmanité vztahy, pro něž je charakteristické určité chování a styl komunikace. Každá rodina má svůj hodnotový systém, jenž ovlivňuje chování jejích členů a vede k přednostní volbě některých strategií zvládnutí problémů.“ (VÁGNEROVÁ, 2004, s. 589)

1.3 Rodina jako systém

Koncepce systému rodiny se skládá z několika prvků. Prvky tohoto systému nejsou jednotliví lidé sami o sobě, ale lidé ve vzájemných vztazích, interakcích, tzv. sítě vztahů. Rodinu nepoznáváme jen na základě znalosti jednotlivců, protože chování každého z nich ovlivňuje všechny ostatní. Systém má přirozeně také své subsystémy, které jsou zpravidla dány generační příslušností, pohlavím, specifickými povahovými charakteristikami nebo zátěžemi, které jednotliví členové do rodiny vnášejí. Subsystémem může být například matka s dcerou, otec se synem, matka se svou matkou v koalici proti všem ostatním. (MATĚJČEK, 1992)

Je velmi užitečné vědět, jestliže dojde k poruše jednoho prvku, jedné části, jednoho subsystému, nutně se tato změna projeví ve funkci celku. Rodina může zůstat touž rodinou, jestliže se odstěhuje, ale nemůže zůstat tou samou rodinou, pokud se dítěti něco stane, matka začne být závislá na alkoholu, jestliže otec naváže citový vztah k jiné rodině nebo pokud rodič zemře.

Rodina jako systém- mikrosystém- je však dále zapojována do širšího systému- mezosystému- k němuž patří příbuzenstvo, přátelé, sousedé a všichni další, kteří jsou s rodinou ve styku a ovlivňují jí (pomáhají jí, chrání, ulevují jí, ale i ruší, zatěžují svými problémy). Dále je pak rodina zapojena do ještě širšího systému sociálních vztahů- exosystému- který rodinu obklopuje více z vnějšku (například zaměstnavatel, škola, služby, poradny, soudy). Spolu s tímto exosystémem je rodina obklopena ještě širším okruhem společenských institucí – makrosystémem - kdy vztahy už nejsou vůbec osobní a mají celospolečenský dosah. (MATĚJČEK, 1992)

1.4 Domov

Domov je nesmírně vzácná a důležitá věc. Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. Šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré a zdravé utváření lidské

osobnosti. A duševně zdraví, zdatní a dobře vyspělí lidé tvoří zdravou společnost. Proto by mělo být vytvoření dobrého domova v zájmu nejen rodičů, ale i celé společnosti. Co tedy znamená domov pro dítě? Psychologicky je to především místo, kde se dítě cítí v bezpečí, kde je chráněno před nebezpečím, před vším neznámým a ohrožujícím.

Domov je tam, kde má dítě své místo. Neznamená to jen místo, kde má své hračky, oblečení a postýlku, je to také místo společenské, tedy kam dítě patří, kde se s ním počítá, kde na něj někdo čeká, kam může vždy přijít. Právě zde se vytváří vědomí našeho „já“, naší společenské hodnoty. (MATĚJČEK, 1986)

Jak již vyplývá z předchozích tvrzení, domov je hlavně místo, kde jsou „naši“ lidé, ti co patří k nám a my zase k nim. Místo, kde nemusíme nic předstírat, kde se nemusíme přetvařovat, jsme bezmezně přijímáni, což nám dodává pocit bezpečí a jistoty. Domov je přístav, kam se můžeme vracet z dobrodružných cest, místo uklidnění a odpočinku, a proto zasluhuje úctu a ochranu. Domov má naději předávat se z generace na generaci. (MATĚJČEK, 1994)

Z toho všeho vyplývá, že domov vytvářejí především lidé. Jsou to většinou rodiče a dále pak všichni, kdo ve společné domácnosti žijí nebo jsou s rodinou nějak ve styku. Domov tvoří lidé, které děti označují ve svých vzpomínkách za rozhodující osobu svého dětství. Nemusí to být vždy matka, i když její význam pro dítě přetrvává celý život. Někdy nejvýznamnější osobou může být otec, babička, dědeček, teta nebo někdo další, kdo má dítě rád, stává se pro něj přirozenou autoritou. Takováto osoba je pilířem domova.

K domovu se dále váže určitá stálost prostředí. Dítě si vytváří citové vazby nejen k lidem, se kterými žije, ale i k věcem, které jej obklopují, k přírodnímu okolí, ke krajině, tedy k celému jeho životnímu prostředí. Jakoby všechny ty věci kolem byly svědky našich prožitků, ke kterým se tak váže naše historie.

K domovu také patří určitá stabilita domácího řádu. Každá domácnost má trochu jiný denní program a pořádek, jinou soustavu hodnot a jiný životní styl. Pro každou rodinu je obvykle charakteristické, kdy a za jakých okolností se scházejí, zda společně obědvají či večeří, jak tráví večery, víkendy a dovolené. Dítě tento domácí řád nasává všemi smysly, sžívá se s ním a přijímá ho jako samozřejmost. I když si později najde svou cestu a svůj vlastní řád, bude tento původní řád rodného domova stále v pozadí a bude se o něj stále opírat. Pokud ale v rodině řád chybí, denní program se neustále mění, vědomí domova se nevytváří. Jestliže rodiče mají pevnou soustavu hodnot, určité životní cíle a jestliže vědí,

co chtějí, přispívá to ke stabilitě prostředí a vytvoření domova pro dítě, což je předpokladem pro dobrý vývoj celé osobnosti člověka. (MATĚJČEK, 1986)

1.5 Potřeby dítěte v rodině

Existují určité psychické potřeby dítěte, které musí být v náležité formě uspokojovány, aby se dítě mohlo po duševní stránce zdravě vyvíjet. Toto uspokojování potřeb je však ve funkční rodině oboustranné. Rodiče uspokojují potřeby dítěte, ale stejně tak dítě uspokojuje potřeby rodiče. Uspokojování potřeb samozřejmě provází mnoho radosti, pozitivních prožitků, pocitu uvolnění, přičemž obě strany zažívají neznámé, získávají pocit jistoty a dochází k citovému přilnutí dítěte k rodičům a naopak. (MATĚJČEK, 1992)

Charakteristickým znakem pro rodinnou výchovu je vytváření hlubokých a trvalých citových vztahů mezi dítětem a jeho vychovatelem. Matějček mluví zvláště o psychických potřebách dítěte a vymezuje pět základních:

- potřeba přísunu podnětů zvenčí - již od prvních dnů života dítěte, a to prostřednictvím smyslů
- potřeba „smysluplného světa“ – potřeba řádu a smyslu ve světě
- potřeba životní jistoty – zvláště v citových vztazích k lidem (bez této jistoty zažívá dítě úzkost, kterou pak překonává nežádoucím chováním, např. agresí)
- potřeba vlastní společenské hodnoty – být uznáván a oceňován
- potřeba „otevřené budoucnosti“ – k něčemu směřovat, na něco se těšit (MATĚJČEK, 1994)

1.6. Poruchy rodiny

Lovasová mluví o tzv. poruše rodiny, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou. Dochází k selhání některého člena nebo členů rodiny. Vymezuje také hlavní příčiny poruch rodiny a dělí je na:

- Objektivní - nezávislé na vůli rodičů (nezaměstnanost, válka, nemoc, úmrtí, atd.)
- Subjektivní – závislé na vůli rodičů (neochota pečovat o dítě, nezralost, neochota přijmout společenské normy, apod.)
- Smíšené

Lovasová uvádí dále 4 typy rodin, které byly definovány na základě výzkumu Dotazníkem funkčnosti rodiny (DFR), který vypracoval Jiří Dunovský. Typy rodin jsou:

- Funkční rodina - rodina intaktní, v níž probíhá vývoj dítěte bez problémů a v prospěch dítěte (85% rodin v běžné populaci)
- Problémová rodina – rodina, kde se vyskytují závažnější problémy některých funkcí, ale neohrožují vývoj dítěte. Rodina je schopna problémy řešit sama nebo s pomocí zvenčí, která je krátkodobá (12- 13% rodin v populaci)
- Dysfunkční rodina – rodina, kde se vyskytují vážné poruchy funkcí rodiny a bezprostředně ohrožují rodinu jako systém a vývoj dítěte. U této rodiny je nutný zásah zvenčí (sanace rodiny), rodina není schopna zvládnout situaci sama. (2% v populaci)
- Afunkční rodina – poruchy jsou takového rázu, že rodina naplní svůj základní úkol a dítěti závažně škodí a ohrožuje ho v samotné existenci. Sanace v rodině je zbytečná a jediným možným řešením je odebrat dítě z rodiny a umístit ho do náhradní rodinné péče (0,5% v populaci). (LOVASOVÁ, 2006)

Vágnerová mluví pouze o dysfunkční rodině, a to jako o rodině, kde některé důležité potřeby těchto lidí zůstanou neuspokojeny a rodina se pro ně stává spíše zdrojem zátěže. Pokud jde o dítě, jehož osobnost se teprve rozvíjí, mohou mu v důsledku narušení rodinných funkcí určité významné zkušenosti chybět nebo jeho další vývoj může být deformován negativními vlivy. (VÁGNEROVÁ, 2004)

Stejně jako Vágnerová ani Langmeier a Krejčířová nerozlišují více typů rodin podle míry poruchy, ale mluví pouze o rodině dysfunkční či problémové, která plní své funkce nedostatečně nebo nedokonale. (LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, 2006)

Shrnutí

Rodina vznikla proto, aby své potomky vzdělávala a chránila, proto má rodina čtyři základní funkce, které by měla plnit – funkci reprodukční, hospodářskou, emocionální a socializační. Rodina je také místem, kde na sebe členové rodiny navzájem působí ve vztazích a interakcích a tvoří určitý systém. Rodina se zapojuje do širších systémů – mezosystému, exosystému a makrosystému.

Děti potřebují svou rodinu a potřebují prožít šťastné dětství v harmonii domova, kde se cítí být v bezpečí a chráněni před okolním světem. Podle Matějčka mají děti pět základních potřeb, kterými jsou potřeba přísunu podnětů, potřeba smysluplného života, potřeba životní jistoty, potřeba vlastní společenské hodnoty a potřeba otevřené budoucnosti.

Pokud rodina neplní své funkce a neuspokojuje potřeby svých členů, nazýváme ji rodinou dysfunkční (někdy také afunkční). Tyto dysfunkční rodiny mohou v některých případech narušovat vývoj dítěte a ohrožovat ho na zdraví, že je nutný zásah zvenčí.

2. Dysfunkční rodina

Dle Vágnerové zastávají jednotliví členové v rodině určité sociální role, které nějakým způsobem plní, a jsou ve vzájemných vztazích, jež se v průběhu času mění. Jakékoli normální i patologické chování každého člena rodiny je nutno chápat jako součást interakcí celého rodinného systému, který ovlivňuje a zároveň je jím měněno. Každá rodina má tendence k určitému způsobu reagování na různé situace. Tyto reakce jsou dány společnými genetickými dispozicemi a zkušenostmi získanými během života při setkání se s určitými způsoby chování. Tyto faktory ovlivní jak výchovný styl rodičů, tedy chování k dítěti, tak i sklon reagovat na různé podněty charakteristickým způsobem. (VÁGNEROVÁ, 2004)

Říčan a Krejčířová popisují rodiny, které jsou odpovědné za poruchy chování svých dětí přímo tím, že jsou svým dětem modelem, když dávají před svými dětmi otevřeně najevo uspokojení ze svých podvodů nebo je sami dokonce stimulují k překračování sociálních norem (například nutí děti krást). Nebo děti netrestají za přestupek samotný, ale jen za některé okolnosti s ním spojené („Proč jsi to ukradl tak nešikovně, že tě chytily?“) Dětem v takovýchto rodinách nezbývá než porušovat sociální normy, aby udržely rodinnou rovnováhu a nebyly rodiči kárány. (ŘÍČAN, KREJČÍŘOVÁ, 1995)

Vágnerová mluví o předpokladech k plnění rodičovské role, tedy že ne každý rodič je předurčen být dobrým rodičem. Z dříve prováděných výzkumů je prokazatelné, že určité vlastnosti rodičů zvyšují riziko špatného zacházení s dítětem – jsou to:

- nedostatky v sociální orientaci – omezená schopnost empatie, nepochopení potřebám jiného člověka, rigidita, osamělost a problémy v mezilidských vztazích
- problematické sebehodnocení – nízká sebeúcta, nespokojenost s rodičovskou rolí
- rizikové chování – které se projevuje nedostatečnou sebekontrolou a nízkým sebeovládáním, impulzivitou a potřebou projevit negativní city
- špatná zkušenost z dětství – 70 % lidí, s nimiž v dětství rodiče nezacházeli přiměřeným způsobem, mělo sklon chovat se podobně. (VÁGNEROVÁ, 2004)

Dle výzkumů na vzorku mladistvých s poruchami chování bylo zjištěno, že rodiče těchto dětí dosahují daleko nižšího vzdělání než rodiče dětí bez těchto poruch. Rodiče dětí s poruchami chování mají většinou pouze základní vzdělání nebo někdy i nedokončené základní vzdělání. Se vzděláním rodičů souvisí i jejich zaměstnání, kdy většina rodičů

těchto dětí vykonává dělnické profese, pomocné práce nebo je nezaměstnaná. Dysfunkční rodiny mají také častější bytové problémy, které také značně znepríjemňují rodinné soužití a z toho vyplývající konflikty znemožňují vytvoření rodinné spokojenosti. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972)

2.1 Poruchy funkcí rodiny

Již výše jsem se zmínila o funkcích, které by každá rodina měla plnit. Pokud však je nějaká funkce porušena, mohou vzniknout určité problémy, které mohou vést až k rozpadu rodiny nebo právě odebrání dětí z rodiny.

Porucha ekonomické (hospodářské) funkce

Selhání rodiny v ekonomické funkci často pramení z toho, že se rodiče nemohou nebo nechtějí zapojit do pracovního procesu společnosti a nejsou tak schopni zabezpečit pro sebe a svou rodinu dostatek prostředků k životu. Zde je zřetelná závislost rodiny a jejího života na sociálním systému. Selhání rodiny v této oblasti je většinou podmíněno některými patologickými rysy osobnosti, například sníženými mentálními schopnostmi rodičů, alkoholismem, delikvencí, apod.

Porucha reprodukční funkce

Za poruchu reprodukční funkce považuje Dunovský rodiny, kde se děti nerodí nebo se rodí děti nějak poškozené. U dysfunkčních rodin problém nemožnosti mít dítě většinou nenacházíme, naopak se v rodinách s nižším ekonomickým příjmem nebo v rodinách nepřizpůsobivých občanů rodí větší počet dětí.

Porucha emocionální funkce

Porucha emocionální funkce rodiny z hlediska dítěte ohrožuje především klidnou a vyrovnanou rodinnou atmosféru. Dítě je o ni připraveno rodinným rozvratem, rozchodem rodičů, nedostatečným zájmem rodičů, vyústujícím v některých případech až k opuštění či dokonce k týrání nebo zneužívání. Dítě pak ztrácí citové zázemí, pocit bezpečí a jistoty.

Porucha socializační funkce

Dunovský považuje tuto funkci vzhledem k dítěti za nejdůležitější. Důvody poruchy této funkce dělí na tři hlavní oblasti:

- **Rodiče se o dítě starat nemohou** – tuto oblast jsem nastínila již výše (viz. Lovasová – objektivní příčiny poruchy rodiny), jedná se tedy o objektivně vzniklé příčiny jako

přírodní katastrofy, války, hladomory, ale také velký počet dětí, smrt rodičů, nemoc či invalidita rodičů. V těchto případech jsou nedostatky péče o dítě často provázeny nezájmem o dítě, a to někdy velmi značným.

- **Rodiče se nedovedou o dítě starat** – zde se jedná o situaci, kdy rodiče nejsou schopni zabezpečit přiměřený vývoj dítěte a uspokojit jeho základní potřeby. Často jsou to rodiče mladí, nezralí, neschopní se vyrovnat se zvláštními situacemi nebo rodiče, kde je v rodině porušená stabilita a struktura rodiny.

- **Rodiče, kteří se o děti nechtějí starat** – příčinou neochoty starat se o své potomky je často porucha osobnosti rodiče, disharmonický vývoj v dětství, apod. Časté jsou i případy, kdy rodiče zanedbávají a opouštějí své děti a dávají přednost jiným hodnotám ve svém hodnotovém žebříčku než dětem. Rodiče zde selhávají v samé podstatě svého vztahu k dítěti, tím také i ke společnosti a jejím normám a hodnotám. Tento problém úzce souvisí s vyzríváním osobnosti rodičů a s jejich narušeným vlastním socializačním procesem. Nezáměr rodičů může dosáhnout takové intenzity, že je dítě v rodině ohrožováno a jeho vývoj je poškozován, proto musí být v těchto případech dítě z rodiny odebráno. Často pak tyto rodiče o své děti neprojevují zájem, když jsou děti umístěné v ústavní výchově. (DUNOVSKÝ, 1986)

2.2. Vliv dysfunkční rodiny na poruchy chování dítěte

Jak již bylo popsáno výše, není pochyb o tom, že výchova v rodině předurčuje celý proces včleňování mladého člověka do společnosti a směřuje tak jeho další život. Suchý a Švancara poukazují na výzkumy Kriminologického ústavu v Praze, že nejméně 60 – 70 % dětí s delikventní minulostí pochází ze zjevně nepříznivých rodinných poměrů. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972)

Dunovský taktéž mluví o vlivu rodiny na chování dítěte, tedy čím déle závažná porucha rodiny trvá a dítě je umístěno v ústavní výchově, tím více roste u dětí sociální nepřizpůsobivost a později se u mladistvých projevuje těžkými formami antisociálního chování - delikvencí. Tím potvrzuje tezi o rodině jako základu socializačního procesu a důležitosti nejujtějšího období pro formování osobnosti člověka. (DUNOVSKÝ, 1986)

Dítě se v takovéto rodině od útlého dětství stává svědkem neomaleností, hrubostí, surovostí a scén mezi svými rodiči, čímž nalézá ve své rodině negativní vzor. Někdy se dítě v rodině může cítit jako přítěž, a to zejména tehdy, když rodič založí nové manželství.

Nový partner rodiče je vnímán dítětem jako vetřelec a nemá u dítěte potřebnou autoritu již proto, že se s ohledem na veřejnost neodhodlá k zásadnějším výchovným zákrokům a stává se ve výchově pasivním. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972)

Vlastnosti rodičů a jejich vliv na děti

Jednou z nejčastějších příčin rozvrácenosti rodin je alkoholismus jednoho nebo obou rodičů. V důsledku alkoholismu rodičů děti žijí v neuspořádaných rodinných poměrech, jsou svědky chování rodičů pod vlivem alkoholu a navíc rodina ekonomicky strádá, tudíž se dětem nedostává někdy ani základních biologických potřeb. Výchova v rodině alkoholiků činí děti disponovanější k asociálnímu chování a alkoholu vůbec. Proto velký podíl zločinů páchaných mladistvými se odehraje pod vlivem alkoholu.

Dále bylo zjištěno, že děti, jejichž rodiče byli pachateli trestných činů, mají také tendenci přejímat tyto antisociální vzory a jsou samy později pachateli trestných činů. Kriminalita v rodinách může mít spojitost i s výše popisovaným alkoholismem nebo jinými závislostmi. *„Nepříznivé rodinné poměry jsou velmi často podmíněny hlubokými charakterovými a morálními vadami rodičů, jejich egoistickým postojem ke společnosti, nedostatkem přijatých morálních hodnot a dokonce i asociálním zaměřením.“* U těchto rodičů bývá hlavním životním krédem „užívat si“ a v četných případech staví svůj osobní zájem nade vše a svého životního standardu dosahují nepoctivě, s vypočítavostí a těmito vlastnostem učí i své děti. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972, s. 74)

Vztahy mezi rodiči a vliv na děti

Nepříznivé vztahy mezi rodiči, které vyústí do hádek, nesvárů, vulgárností a rvaček, jsou pro děti negativním příkladem lidského chování a soužití. Časté jsou i povrchní a méně citové vztahy mezi členy rodiny, roste lhostejnost a nezájem o ostatní rodinné příslušníky, což může vést až k rozpadu rodiny. Takovéto rodiny nemohou poskytovat citovou stabilitu a jednotnost emocionálního vývoje dítěte. U dětí, kde jsou neuspokojivé vztahy mezi rodiči, nevytváří pevné pouto k domovu, děti se cítí vykořelené a opuštěné. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972)

Vztahy rodičů k dětem

Jak již bylo řečeno, tito rodiče mají „své zájmy“. Raději jdou za zábavou a pocitují velkou úlevu, když se nemusí dítěti věnovat a když jim dítě nepřekáží. Ochotně tak děti nechávají venku na ulicích do pozdních večerních hodin, nekontrolují je, neprojevují

iniciativu, co se školních povinností dítěte týče. Dítě tak své školní povinnosti neplní a má neúměrně mnoho volného času. Rodiče se často dětem odcizí a nepředstavují pro ně žádnou přirozenou autoritu.

Mnohdy si pak rodiče svou autoritu vynucují nesystematickou přísností a nepřiměřenými tělesnými tresty. Bezradnost rodičů nad svými dětmi přechází (častěji u otců) k autoritativnímu způsobu výchovy, přičemž mají snahu udržet si patriarchální postavení v rodině, čehož dosahují právě nadměrným používáním tělesných trestů a hrubých nadávek. K bití dětí se uchylují ti rodiče, kteří nedokáží na dítě působit jinak, zejména citově. Tělesné tresty a hrubé nadávky pociťuje dítě jako ponižování lidské důstojnosti, vzbuzuje hněv a odpor. Dítě se tak stává zlostným, nedůvěřivým a množí se u něj projevy negativismu a agresivity.

Jako nejzávažnější zdroj všech výchovných nedostatků v rodině vidí Suchý a Švancar stále větší lhostejnost rodičů k dětem. Rodiče jsou často lhostejní ke studijním výsledkům svých dětí, nemají potřebu spolupracovat se školou, nevdají jim, že se jejich děti zdržují delší dobu mimo domov, nedbají o jejich hygienu. Tato lhostejnost může někdy přerůst v nenávist a nepřátelství k vlastním dětem, což dokazují stále častější případy týrání dětí či dokonce zavraždění dětí rodiči. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972)

Jsou-li preventivně výchovné postupy neúčinné a pobyt v patologickém prostředí rodiny dítě nadále poškozuje, je zapotřebí pro ně zajistit náhradní rodinu nebo náhradní rodinnou péči. Náhradní péče je určena i pro děti, o něž se rodiče nemůžou z vážných důvodů starat (např. nemoc, úmrtí, pracovní důvody, výkon trestu odnětí svobody, aj.). (VOCILKA, 1999)

Nejvhodnějším způsobem náhradní výchovy rodinného charakteru, a to zejména v útlém věku, je *osvojení*. Jestliže péče rodičů není dlouhodobě zajištěna a nelze splnit právní podmínky pro osvojení, je vytvořena možnost *pěstounské péče*. Není-li s právního hlediska nebo s ohledem na správný vývoj dítěte účelná nebo možná náhradní péče rodinného charakteru (osvojení, pěstounská péče), přistupuje se k náhradní ústavní výchově ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Vocilka dále vymezuje šest hlavních příčin, které vedou k selhání rodiny a následnému umístění dítěte do ústavní výchovy. Jsou to:

- Alkoholismus a jiné návykové látky
- Prostituce matky

- Zneužívání a týrání dětí
- Nezávládnutá výchova
- Nízká sociální úroveň rodiny
- Trestná činnost rodičů (VOCILKA, 1999)

2.3. Zájmy, perspektivy a hodnoty dětí z dysfunkčních rodin

Zájmy a volný čas

Zájmová oblast člověka se formuje a upevňuje s přibývajícím věkem a v období kolem 14 až 16 let dochází k diferenciaci širší zájmové oblasti a k prohlubování určitých zájmů. Pokud mluvíme o zájmové sféře, myslíme tím zaměření osobnosti, pokud hovoříme o zájmové činnosti, sledujeme, jak se toto zaměření promítá do náplně volného času. V tom, jak jedinec svůj volný čas tráví, se projevuje hierarchie hodnot, které uznává. Proto skladba volného času vypovídá o osobnosti jedince.

Volný čas mládeže může odhadem činit kolem sedmi hodin denně. Po skončení školy či pracovní doby mladistvých, kdy jsou pod dohledem učitelů a vedoucích, je člověk ponechán svému osudu, svým zájmům, nápadům a vlivu party. Možnost kontroly rodiči je minimální. Mladiství často na otázku „kam jdeš“ odpovídají „ven“ a v takovýchto případech není kontrola rodiči téměř žádná. Usměrnující vliv rodičů je závislý na jejich autoritě, postojích, zábranách a zájmech mladého člověka, které byly vytvořeny dříve nebo se ještě tvoří. Obsah zájmů je ovlivňován vývojem společnosti a sociálním prostředím, hlavně rodinou. Změna zájmů patří mezi nejnápadnější projevy adolescentního vývoje. Postupně se zájmy dětské mění na zájmy dospívajících. (ŠVANCAR, BURIÁNOVÁ, 1988)

Nabídka institucí, zabývajících se volným časem dětí a mládeže, je v dnešní době bohatá. Mladý člověk však nemůže být jen pasivním příjemcem, ale je důležité, aby vyvinul svou vlastní aktivitu, a tak si rozvíjel a formoval psychické funkce, vlastnosti a celou svou osobnost. Z výzkumů, které Švancar a Buriánová uvádějí, vyplývá, že mládež z problémového sociokulturního prostředí nejčastěji tráví svůj čas sledováním televizních pořadů, časté jsou volné vycházky bez určitého cíle, které tráví se skupinou kamarádů v zastavěných částech města. Také je velmi častá návštěvnost na diskotékách, ve vinárnách, restauracích a hostincích, zatímco návštěvnost divadel a kulturních akcí je

minimální, stejně jako sběratelská činnost či manuálně tvořivé zájmy. Tyto děti rády jezdí na kole nebo na motorových vozidlech, sportu se však více nevěnují, z četby preferují spíše dobrodružnou literaturu. Trávení volného času s rodiči je řídké, a to i o víkendech. Není pak divu, že tato mládež začíná kouřit a pít alkoholické nápoje a některé dívky se dostávají do společnosti starších chlapců a začínají předčasně získávat sexuální zkušenosti. (ŠVANCAR, BURIÁNOVÁ, 1988)

Zájmy rodičů se prolínají se stylem života rodiny a velmi často usměrňují zaměření zájmové činnosti dětí. Největší podíl rodičů problémových dětí tvoří osoby, které nemají naprosto žádné zájmy, jež by bylo možno pozitivně hodnotit. Chudost zájmové sféry má velký vliv na způsob využívání volného času, pro jehož uplatnění bývá nejatraktivnějším prostředkem hospoda. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972)

Perspektivy

Se zájmem o vzdělání, s pracovními zájmy a zájmovou sférou vůbec se úzce pojí i perspektivy jedince. S postupujícím věkem dochází i zde ke tříbení a vývoji. Kolem období počátků dospívání dochází k tvorbě reálnějších perspektiv, k jejich diferenciaci a konkretizaci. Perspektivy jedince jsou motorem jeho jednání. Nejsou však u všech lidí stejné a jsou ovlivňovány například věkovými zvláštnostmi, sociálním prostředím jedince, sociálními rolemi, jaké jedinec ve společnosti hraje, apod. Ovlivňují zájmovou sféru a současně jsou jí i utvářeny. Čím jasnější a pevnější bývají perspektivní linie, tím hlubší a pevnější bývají i zájmy. Důležitou roli hrají také další kvality osobnosti, například pevná vůle. Při vytváření perspektivních linií je velmi důležitá jejich reálnost a dosažitelnost podmíněná schopnostmi jedince.

U dětí z dysfunkčních rodin a dětí s problémovým chováním je nápadná nekonkrétnost v jejich krátkodobých perspektivách. Tyto děti většinou na otázku budoucnosti odpovídají, že chtějí nastoupit do práce, ale chybí jim představa do jaké, kam nebo jak ji budou hledat. Perspektiva vyučení se vyskytuje jen u některých, zatímco touha po vyšším vzdělání či dobrém prospěchu se téměř nevyskytuje. Celkově jsou krátkodobé perspektivy této mládeže velmi chudé a nevyskytují se konkrétní potřeby po práci. Dlouhodobé perspektivy této mládeže většinou chybí nebo jsou nekonkrétní, nereálné, z hlediska společenské vhodnosti společensky neutrální, individualistické, zaměřené jen na vlastní zájmy. (ŠVANCAR, BURIÁNOVÁ, 1988)

Hodnoty

Hodnotová orientace je výsledkem působení sociálního prostředí, psychických vlastností jedince a výchovně vzdělávacího procesu. (ŠVANCAR, BURIÁNOVÁ, 1988)

Postoje a hodnoty v dospívání se rozvíjí velmi prudce a intenzivně a zasahují téměř všechny oblasti – práci, učení, volný čas, mezilidské vztahy, kulturu, apod. Postoje adolescentů bývají ještě velmi proměnlivé a ovlivnitelné. Význam hodnot a jejich hierarchický systém je determinován společensky a vyjadřuje to, co je pro společnost prospěšné a cenné v současnosti i budoucnosti. Vytvoření hodnotového vztahu k danému jevu předpokládá interiorizaci (zvnitřnění) hodnoty, její rozpoznání a rozumové a citové přijetí. (TAXOVÁ, 1987)

Švancar a Burianová popisují výzkum hodnot u dětí v období dospívání umístěných v diagnostickém ústavu. Tyto děti se jednoznačně orientovaly na rodinu, na aktivní trávení volného času, na věci a na vlastní osobu. Ve výpovědích chyběly hodnoty vztahující se ke společnosti, k dospělým lidem, ale i k partě. Autoři dále popisují, že hodnotový systém dítěte úzce souvisí s jeho životní historií, ale není pravidlem, že si dítě cení více toho, co nemělo. Uvádějí zde příklad, že děti, které vyrůstaly od narození bez rodičů ve státních institucích, netouží obvykle po lásce a přátelství dospělých, ale jejich hodnotový systém je orientován především na uspokojování hmotných potřeb.

Děti umístěné v ústavní výchově dávají přednost dobrodružným knihám před naučnými, tělesné výchově před intelektuálními zájmy a zábavě před účelným využitím volného času. Hodnoty interpersonálních vztahů nedokáže drtivá většina z nich pochopit. Tyto děti se dobře orientují na materiální potřeby, obdivují fyzické vlastnosti člověka, nebojácnost, autoritativnost a úspěch, zatímco kulturní cítění, emocionalitu, etická měřítká a názory na svět byly rozvinuty jen minimálně a děti je nepovažují za důležité.

Postoje dětí vůči svým rodičům a rodinným příslušníkům byly spíše negativní, děti neobdivovaly své rodiče, necítily k nim náklonnost, nechápaly většinou stanoviska svých rodičů vůči sobě, nebyly rodičům vděčné, rodina jim nesloužila jako vzor pro budování vlastní rodiny. I když u těchto dětí převládá spíše záporný vztah k rodičům, pokládají rodinu zpravidla za pozitivní hodnotu, za své sociální zázemí, kam se mohou po skončení ústavní výchovy vrátit. (ŠVANCAR, BURIÁNOVÁ, 1988)

Shrnutí

Dysfunkční rodina bývá pro své děti negativním vzorem. Rodiče často neprojevují o děti zájem, věnují se svým zálibám, jako je navštěvování restauračních zařízení, páchají trestnou činností. Děti jsou často svědky fyzického napadání druhých osob, hádek mezi rodiči, jsou v rodinách zanedbávány a někdy i týrány. V těchto rodinách nalézáme poruchy funkcí především ekonomických, emocionálních a socializačních. Takovéto rodiny nepůsobí příznivě na harmonický vývoj dítěte, proto musí být děti v některých případech odebrány z rodiny a umístěny do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do jiných forem náhradní péče.

3. Ústavní výchova

Ústavní výchova je jedním z možných řešení, kam dítě umístit, pokud biologická rodina selhala, nebyla schopna nebo ochotna se o svého potomka starat.

3.1 Členění zařízení pro výkon ústavní výchovy

Členění školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči stanoví zvláštní právní předpis – zákon č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zařízeními jsou:

- diagnostický ústav
- dětský domov
- dětský domov se školou
- výchovný ústav

Zařízení poskytují péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Zařízení rovněž poskytují péči dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření.

V těchto zařízeních musí být zajištěno základní právo dítěte na výchovu a vzdělání, musí být vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, musí rozvíjet citovou stránku jeho osobnosti a umožňovat aktivní účast dítěte ve společnosti. (109/2002 Sb.)

Diagnostický ústav

Diagnostický ústav plní funkce *diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační* a na základě zjištěných výsledků komplexního vyšetření zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb, stanovených v zájmu rozvoje osobnosti.

Dětský domov se školou

Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti do 15 let věku dítěte s nařízenou ústavní výchovou, má-li závažné poruchy chování, nebo které pro svou

přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, s uloženou ochrannou výchovou.

Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly *výchovné, vzdělávací a sociální*. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě mladší 15 let, má-li uloženou ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let. (109/2002 Sb.)

Dětský domov

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb a plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Mohou sem být umísťovány kromě dětí ve věku od 3 do 18 let, také nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Zákon umožňuje prodloužení pobytu nezaopatřené osobě, která se připravuje na budoucí povolání, na základě smlouvy sjednané mezi touto osobou a zařízením, nejdéle však do 26 let. (zákon 109/2002 Sb.)

Dětský domov zajišťuje základní právo dítěte na výchovu a vzdělání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, které se Česká republika zavázala naplňovat. S dítětem by se mělo zacházet s ohledem na potřeby jeho věku tak, aby docházelo k harmonickému rozvoji jeho osobnosti. (KOVAŘÍK, 2004)

Základní organizační jednotkou je v dětském domově rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí. V rodinné skupině jsou zpravidla děti různého věku a pohlaví. Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny. Péči o děti zajišťují zpravidla 3 pedagogičtí pracovníci. (109/2002 Sb., VÁGNEROVÁ, 2004)

Dětem a nezaopatřeným osobám je poskytováno plné přímé zaopatření, a to strava, ubytování, ošacení, učební potřeby, úhrada nákladů na vzdělávání, na dopravu do školy a na zdravotní péči. Dětem náleží kapesné, dále jim domov poskytuje osobní dary k narozeninám, úspěšnému ukončení studia a jiným obvyklým příležitostem, také poskytuje věcnou pomoc při odchodu zletilých. (109/2002 Sb.)

3.2 Umístování dětí do dětského domova

Většina dětí je do dětského domova umístěna na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy. Návrh podává orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena nebo rodiče nebo jiné osoby zodpovědné za výchovu dítěte ji ze závažných důvodů nemohou nebo nechtějí zabezpečit. (KRAUSOVÁ, NOVOTNÁ, 2006)

Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Obvyklými důvody umístění dítěte do ústavní výchovy jsou:

- odložení nebo opuštění dítěte vlastními rodiči,
- rodiče dítěte zemřeli,
- dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně zneužíváno nebo týráno,
- zanedbávání dítěte,
- výchovné problémy dítěte – rodiče se o něj nedokáží starat,
- dítě trpí psychickým či tělesným postižením a rodiče nejsou schopni zajistit náležitou péči,
- rodiče neplní svou rodičovskou zodpovědnost pro dlouhodobou fyzickou či duševní nemoc,
- nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky.

Poslední z uvedených důvodů je nejčastějším. Ze sociálních důvodů je v České republice odebráno více než 50 % dětí. Na rodiče žijící zejména v nevyhovujících bytových podmínkách je často pohlíženo jako na ty, kteří řádně nepečují o nezletilé dítě. Nařízení ústavní výchovy je u nás stále nejčastějším způsobem řešení sociálních problémů a krize rodiny. Nařízení ústavní výchovy představuje závažný zásah do života dítěte i jeho rodiny. (BITTER, 2007)

3.3 Specifika dětí z dětských domovů

U dětí, které vyrůstají v dětských domovech, je nutné počítat s výskytem vlastností, které budou komplikovat navazování vztahů a rozvoj duševních schopností, jako je např. hyperaktivita, deprivací syndrom, deficit rozumových schopností nebo tělesné a duševní

nemoci. Prostředí ústavu navíc limituje příležitosti k vytváření vazby na dospělé a k různým typům prostředí. (MATOUŠEK, PAZLAROVÁ, BALDOVÁ, 2008)

Škoviera uvádí, že děti svěřené do náhradní výchovy mají v porovnání s dětmi z ostatní populace handicapu už na biologické úrovni, což souvisí zejména s:

- genetickým základem – především v romské populaci jsou častější příbuzenské svazky a vyšší nemocnost
- prostředím, ve kterém dítě vyrůstá – tedy životní úroveň, kvalita a množství podnětů
- chováním matky v těhotenství – kouření, pití alkoholu, nevhodná skladby potravin, hygiena apod.

Dále autor popisuje, že děti z dětských domovů mají nižší hodnoty základních tělesných rozměrů, trpí různými zdravotními handicapy, častější jsou neurologické nálezy než u dětí z běžných rodin, trpí psychiatrickými onemocněními, vykazují zvýšený neuroticismus, jejich mentální schopnosti jsou podprůměrné, více se u těchto dětí vyskytují poruchy pozornosti, mají sníženou slovní zásobu a jejich neverbální složka je vyšší než složka verbální a mají sníženou schopnost zapamatování si. (ŠKOVIERA, 2007)

Osobnostní stránka těchto dětí vykazuje zvýšenou afektivitu, nedostatek rovnováhy mezi jednotlivými druhy emocí, sníženou anticipaci a zvýšenou agresivitu. Tyto děti hledají nejrychlejší možný způsob uspokojení z činnosti vyžadující minimální programování. Těmto dětem chybí ideály, mají velmi nízké ambice, chybí jim nadšení pro vyšší hodnoty a mají slabou volní stránku. V sociálních vztazích je pro děti charakteristické, že pozitivní volby mají slabší a negativní volby zase silnější intenzitu, než u dětí z běžné populace. Poměrně často se zde také projevuje resentment – žárlivost a zanevření na druhé, pocit zlosti na svět pro skutečné nebo domnělé špatné zacházení a podezřívavost – nedůvěra k lidem, ostražitost vůči nim až přesvědčení, že mají v úmyslu ublížit. (ŠKOVIERA, 2007, ŠVANCAR, BURIÁNOVÁ, 1988)

Z výzkumů, které Škoviera uvádí, vyplývá, že u dětí, které přišly do výchovného zařízení, dominovaly na prvních šesti místech tyto činnosti: toulání s partou, pití alkoholu, návštěva diskoték, kouření, chození do heren, krádeže. Dále pak se objevovaly i další jako pomoc v domácnosti, trávení času s partnerem, vyhledávání rvaček, ničení věcí, hra počítačových her, dívání se na televizi, jízda na kole, apod. (ŠKOVIERA, 2007)

Děti vyrůstající v ústavech se dobře neorientují v mezilidských vztazích, mají špatnou schopnost vcítovat se do druhých lidí, často neumí řešit konflikty bez agresivity, hůře se orientují v morálních normách a hodnotových dilematech, mají nízké sebehodnocení. To vše nahrává jejich sociálnímu selhání v různých oblastech života, od závislosti na drogách, přes kriminalitu, po neschopnost dosáhnout lepšího vzdělání a uplatnit se tak lépe na trhu práce, nebo schopnost založit funkční rodinu. (MATOUŠEK 2007)

3.4 Příprava na budoucí samostatný život

Příprava dětí na budoucí samostatný život probíhá v každém domově trochu odlišně, ale přesto se v základních bodech shoduje. Příprava na samostatný život probíhá běžně každý den tím, že se děti podílí na fungování domácnosti v rodinné skupině, učí se sebeobslužným činnostem (vařit, prát, uklízet ...), učí se odpovědnosti, toleranci apod. Kromě těchto praktických dovedností, je z hlediska budoucnosti velmi významná volba povolání a s tím spojená volba školy. Pracovníci v dětských domovech se snaží vycházet ze zájmů dítěte s ohledem na jeho schopnosti a dovednosti. Dále je snaha zprostředkovat dětem informace a zkušenosti z oblasti fungování úřadů a z oblasti financí. Dětské domovy využívají nabídky řady neziskových organizací, které pořádají akce zaměřené na rozvoj schopností a dovedností dětí z dětských domovů. (ŠULOVÁ, 1998)

3.5 Ukončení ústavní výchovy a odchod z dětského domova

Ústavní výchovu soud zruší, pomínou-li důvody pro její nařízení nebo lze-li zajistit náhradní rodinnou péči. Nedojde-li k jejímu zrušení soudem, zaniká dosažením 18 let. Z důležitých důvodů ji soud může ještě před dosažením zletilosti prodloužit do 19 let, pak zaniká. Dále může být ústavní výchova dítěte ukončena rozhodnutím soudu o osvojení nebo svěřením do pěstounské péče. Pokud mladý člověk po dosažení zletilosti nebo po ukončení prodloužené ústavní výchovy z dětského domova odchází, poskytne mu domov věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek (nejvýše v hodnotě 15 000 Kč). Ve spolupráci s OSPOD je mu poskytována poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce. Po opuštění zařízení mu OSPOD následující 2 roky poskytuje poradenskou pomoc při řešení tíživých životních situací. (KOVÁŘÍK, 2004, 109/2002 Sb.)

Mladý člověk po dosažení 18 let (19 let) může v dětském domově zůstat na základě své žádosti, pokud se dále připravuje na budoucí povolání a je nezaopatřený, nejdéle však do 26 let. V takovém případě s ním ředitel uzavře smlouvu, kde jsou sjednané podmínky pobytu a i nadále je mu poskytováno plné přímé zaopatření. (109/2002 Sb.)

Po dovršení 18 let a po 19. roku věku však v dětských domovech zůstávají mladí lidé jen výjimečně. Odchází tedy velmi mladí, nezralí, nesamostatní, bez sociální jistoty a opory. (KOVARŮK, 2004)

Každoročně vstupuje do samostatného života asi 250 mladých lidí, kteří vyrostli v dětském domově. (MATOUŠEK, 2009) Orientace na trhu práce, ale i ve společnosti je pro ně často složitá. Příčinou bývají nereálné představy o „skutečném“ životě, nedostatek psychosociálních dovedností a nízké vzdělání, většinou dosahují pouze vyučení (35 % odchází z domova s neukončenou školou, 13 % má ukončené vzdělání i s maturitou a vysokoškoláci nepřesahují 1 %). Největšími problémy, které musí jedinec po odchodu řešit, je zajištění bydlení a zaměstnání. Tito mladí lidé mají zkreslené představy o práci, chybí jim povědomí o pracovní rutině a o sociálních schopnostech spojených s prací. Mnohdy také chybí ochota pracovat. (MATOUŠEK, PAZLAROVÁ, BALDOVÁ, 2008)

Problémy, se kterými se mladí lidé potýkají při opuštění dětského domova je možno shrnout do tří oblastí: sociální nepřipravenost, ekonomická nesamostatnost a chybějící emocionální podpora. (MATOUŠEK, 2009)

Nejvíce mladých lidí po opuštění dětského domova odchází k rodině (35 %), ze které byli odebráni, dále pak do azylového domu. To kam jedinec z dětského domova odchází, ovlivňuje pohlaví a věk. Muži odcházejí ke svým rodičům, případně příbuzným mnohem častěji než ženy. K rodičům nebo příbuzným jdou bydlet spíše mladší osoby (kolem 18 let), do azylového domu nebo na ubytovnu směřují osoby kolem 19 let a lidé starší 20 let budou bydlet nejčastěji samostatně. Byla prokázána silná a významná souvislost mezi tím, kam jedinci z dětského domova odcházejí a co budou dělat. Dospívající, kteří budou dále studovat nebo budou nezaměstnaní, odchází především k rodičům. Ti co budou pracovat, jdou bydlet samostatně nebo na ubytovnu. (KOVARŮK, 2004)

Shrnutí

Zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Dětský domov je koedukované zařízení pro děti bez závažnějších poruch chování, a to od 3 let do 18 let věku dítěte nebo do ukončení profesní přípravy. Děti jsou do zařízení pro výkon ústavní výchovy umísťovány na základě rozhodnutí soudu na základě návrhu OSPOD. Nejčastějšími důvody umísťování dětí do těchto zařízení je nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky.

Děti umístěné v těchto zařízeních mají častěji zdravotní handicapy, trpí psychiatrickými onemocněními, jejich intelektové schopnosti jsou podprůměrné, vyskytují se u nich poruchy pozornosti, mají sníženou anticipaci, jsou více agresivní, mají slabou volní stránku, méně se orientují v mezilidských vztazích. U těchto dětí se častěji objevují činnosti jako toulání se s partou, pití alkoholu, návštěva diskoték, kouření, krádeže.

V zařízeních pro výkon ústavní výchovy probíhá příprava dětí na budoucí život. Děti se podílejí na fungování domácnosti v domově, učí se vařit, prát a uklízet. Vychovatelé se snaží dětem pomáhat s volbou jejich povolání, učí je různým dovednostem, které jsou potřebné pro další život dětí.

Ústavní výchovu může zrušit soud, pominou-li důvody pro její nařízení. Děti mohou opustit i zařízení po dosažení zletilosti nebo po ukončení přípravy na povolání. Po dosažení zletilosti zůstávají mladí lidé v zařízeních jen výjimečně. Tito mladí lidé odchází z domova velmi mladí, nezralí, bez sociálního zajištění a opory. Často se špatně orientují na trhu práce, mají nízké vzdělání, nedostatek psychosociálních dovedností a velmi nereálné představy o skutečném životě.

4. Sběr dat a metodologické postupy

Cíl výzkumu

Cílem této práce bylo zjistit, jak děti z dětského domova pohlíží na svůj život. Děti z dětského domova jsou lidé, kteří zažili ve svých domovech plno nesnází, násilí, nesetkali se s láskou, bezpečím, jistotou a péčí. Jak tyto děti pohlíží na svět? Jak pohlíží na své sourozence, kamarády, vychovatele? Jak prožívají to, že se jejich vlastní rodiče o ně nepostarali a jejich výchovu musel převzít někdo jiný? Jak viděly situaci, kdy byly ze své biologické rodiny odebrány? Jak nyní žijí a co si myslí o své rodině? Co si myslí o dětském domově a lidech v něm? Jaké mají tyto děti přání, po čem touží? Jak přemýšlí nad svou budoucností? To jsou otázky, které by měly být v mé práci zodpovězeny.

Tento výzkum by měl pomoci pedagogickým a sociálním pracovníkům, kteří se zabývají výchovnou činností a prací s dětmi z dětských domovů, aby pochopili, že tyto děti pohlíží na svůj život určitým „svým“ způsobem. Každý, kdo s dětmi z dětského domova pracuje, by si měl uvědomit, že tyto děti nezažily ve svém životě mnoho pozitivního, což se odráží i v jejich pohledu na svět, dále také v jejich chování a jednání.

Plánování a průběh výzkumu

Výběr vzorku

Pro svůj výzkum jsem si vybrala pět dětí z dětského domova rodinného typu. Tento dětský domov jsem zvolila z několika důvodů. Prvním důvodem je, že toto zařízení znám již deset let. Má matka je zde od roku 1999 ředitelkou, tudíž i já se v dětském domově dost často pohybuji a znám problematiku dětí v tomto konkrétním zařízení. S dětmi již několik let pravidelně vyjíždím na zimní i letní pobyty a další akce. Dále jsme si brali po dobu devíti let dvě děti do hostitelské péče, hlavně na Vánoce a další naše rodinné oslavy. Měla jsem tedy možnost poznat mnoho dětí, které tímto zařízením prošly, a měla jsem možnost s těmito dětmi pracovat.

Dalším důvodem byl velmi dobrý přístup do zařízení a možnost nahlížet do důvěrných materiálů dětí. Od května roku 2008 jsem v zařízení na část úvazku zaměstnaná jako sociální pracovníce a jsem v kontaktu nejen s dětmi, ale i s rodiči a sociálními

pracovnicemi dětí, to mi umožňuje poznat nejen děti, jejich rodiny, ale i celé jejich příběhy z různých pohledů, než jen od dětí samotných.

Respondenti a průběh sběru dat

Sběr dat probíhal od února 2008 do ledna 2009. V tomto období jsem dělala výzkum s pěti dětmi, z toho se třemi dívkami a dvěma chlapci ve věku od 12 do 16 let. Respondenti v současné době žijí v dětském domově rodinného typu ve Středočeském kraji.

Tab. 1 Respondenti, věk, příchod do zařízení, délka strávená v zařízení

Jméno	Věk dítěte	Věk při příchodu do zařízení	Délka strávená v zařízení
Martina	16 let	13 let	3 roky
Aleš	14 let	12 let	2 roky
Kristýna	15 let	14 let	1 rok
Honza	12 let	9 let	3 roky
Jana	15 let	4 roky	10 let (1 rok v PP ¹)

Rozhovory s dětmi probíhaly většinou v zařízení dětského domova, v místě, kde byl klid, a děti se cítily uvolněné. Rozhovory s dětmi trvaly u všech přibližně dvě hodiny. Ke svému výzkumu jsem záměrně oslovila děti různého věku z období dospívání a děti různého pohlaví. Oslovení respondenti s rozhovorem souhlasili.

Metodologické postupy

K výzkumu jsem použila metodologické postupy, které jsou pro zjišťování dat nejefektivnější, jednalo se o rozhovor s dětmi podpořený kresebnými technikami, konkrétně Kresbou rodiny a Kresbou začarované rodiny. Tyto dvě použité metody sloužily jako vstup do práce s dítětem. Chtěla jsem vytvořit jakýsi rámec tématu, který byl posléze sledován v rozhovoru. Použité kresebné techniky nebyly analyzovány komplexně, pouze

---

¹ Pěstounská péče

v některých případech upozorňuji na některé zajímavé aspekty, které se v kresbách objevily.

Pro děti jsem si připravila 5 základních otázek:

- Na co nejraději vzpomínáš z doby, kdy jsi žil/a ve své rodině?
- Na co nerad/a vzpomínáš?
- Jak vzpomínáš na den, kdy jsi musel/a opustit svoji rodinu? A víš proč?
- Jak vidíš sám/sama sebe v prostředí, ve kterém momentálně žiješ?
- Jak vidíš svoji budoucnost po odchodu z dětského domova?

Kresba rodiny, začarované rodiny

Kresbu rodiny jsem dětem zadala před samotným rozhovorem. Zadání znělo: „Nakresli obrázek, který by vyjadřoval život celé vaší rodiny.“

Druhá kresba následovala po rozhovoru, jehož zadání znělo: „nakresli začarovanou rodinu tak, jako kdyby přišel kouzelník a každého z rodiny začaroval do nějakého zvířete, které by mu nejlépe odpovídalo, vyjadřovalo jeho povahu.“

Rozhovor

Rozhovor s dítětem představoval stěžejní část výzkumu. Následoval po technice Kresba rodiny a na základě nakresleného obrázku byl spontánně zahájen rozhovor. Postupně jsme se od obrázku dostali k povídání o rodině, dětství, přechodu do dalších institucí a životu v nich a k představě o své budoucnosti.

Využila jsem pět základních připravených otázek. Další doplňující otázky jsem dětem kladla dle toho, jak se rozhovor vyvíjel a jak obsáhle respondenti na otázky odpovídali. Kladené otázky jsem přizpůsobovala faktům, které jsem předem znala z prostudování jejich osobní dokumentace.

5. Charakteristika získaných dat

Z rozhovorů s respondenty jsem získala data, která lze rozdělit do čtyř základních oblastí:

- Informace o rodině – pozitivní a negativní zážitky dětí v rodině, obraz o rodinné situaci, když byly děti ve své rodině
- Odebrání dítěte z rodiny – návštěva sociální pracovnice, problémy v rodině, důvody k odebrání, přechod do diagnostického ústavu
- Dětský domov – život v dětském domově, adaptace v novém prostředí, kamarádství a vztahy mezi dětmi, vztahy k vychovatelkám, škola, pohled okolí na děti, zájmy
- Budoucnost

Tyto oblasti popisují v následujících podkapitolách a v poslední podkapitole ještě navíc shrnují největší přání dětí.

5.1 Jak děti vidí vlastní rodinu

V kresbě děti vyjádřily, koho považují za **členy své rodiny**. Zajímavým poznatkem bylo, že biologická příbuznost nehrála v zahrnutí do rodiny velkou roli. Děti v kresbě ztvárnily osoby, s nimiž byly dříve v dlouhodobějším kontaktu nebo se s nimi v současnosti stýkají. Děti nakreslily i nevlastní rodiče a partnery rodičů, tedy i nové členy rodiny, které dokázaly přijmout. Často jim zůstal v paměti poslední obraz rodiny, který je jim znám. Některé děti ve své kresbě opomenuly znázornit i jednoho z biologických rodičů, i když určitou část života s nimi prožily.

Vzpomínky na pozitivní zážitky

Při popisu **pozitivních zážitků**, které si děti pamatují z doby, kdy žily v rodině, uváděly nejčastěji momenty ze společně stráveného času s rodiči a sourozenci. (A: „*No, já si vzpomínám, jak jsme byli úplně celá rodina společně...u tety ...tak tam byla moje sestřenice, když tam byla celá rodina. Jsme slavili narozeniny, takže na to vzpomínám, no.*“) Většinou popisovaly události z oslav Vánoc nebo narozenin.

Ve všech výpovědích se objevují situace, kdy děti společně s rodiči jezdily na výlety, pikniky, chodily na koupaliště, chytat ryby apod. Děti většinou dlouho přemýšlely nad pozitivními zážitky, z počátku tvrdily, že si na žádné nepamatují nebo spíše si je ani nevybavují, proto tvrdí, že si je ani nechtějí pamatovat. Nakonec si alespoň na nějaké

vzpomněly. (K: „No, já jsem nic hezkýho nezažila. No, s tátou jako něco jo. Chodili jsme na ryby a takle, ale s mámou jako ne.“) (H: A na co hezkého si vzpomeneš, že jsi zažil? „Skoro na nic.“) (A: A jaký nejranější zážitky si pamatuješ? „Já už ani nevím. Když mám zážitky tady odsud.“ ...Tak v jedenácti letech si člověk něco už pamatuje. „No, to jo, ale mě se moc nechce pamatovat.“)

Respondenti nechtěli příliš vzpomínat na prožitky z rodiny, častěji si vzpomněli na příjemné chvíle strávené v dětském domově. (A: „...řikám, rád vzpomínám na to, co jsem tady v děcáku, v dětskym domově, než jako doma. Moc ani nepřemejšlim o tom domově, co bylo dřív.“)

Některé děti na otázku o pozitivních zážitcích odpovídaly absencí těch negativních. (M: „No, když sme byli doma, tak sme nemohli chodit ven, ... no tak nás jako vzali na koupaliště, ... a když sme přišli, tak to bylo taky v pohodě, i když byli trošku vožralí nebo tak, tak táta nemlátíl mámu a všechno bylo v pohodě.“) (H: „Vánoce. No, sedli jsme si do pokoje. Pak táta mě vzal, šli jsme se projít po městě, pak jsme přišli, najedli jsme se, pak jsme chvílku čekali, pak jsme rozbalovali dárky. To je všechno. ... No, protože jsme byli vždycky na pokoji jako celá rodina a nebyly žádný hádky.“)

Vzpomínky na negativní zážitky

Všichni respondenti popisovali **negativní zážitky** podrobněji než ty pozitivní. Některým se o nich nechtělo příliš mluvit, ale nakonec je během rozhovoru popsali celkem podrobně. Těchto příhod si vybavili většinou více než těch pozitivních. Respondenti viděli jako negativní situace ty, které vykazovaly fyzické napadání mezi rodiči nebo násilí vůči nim či sourozencům, často spojený s alkoholismem rodičů. (M: „Přišel vožralej, zase ho to chytlo, no a začal mlátit mámu, takže ta mu, takže mlátil mámu do té doby, než se něco nerozhije. Nebo taky mlátil mojí ségru, ... von jí normálně dal facku ... a ta skříň spadla a vona se bouchla do hlavy, no a prostě tekla krev a ...“) (K: „No, tak jako když jsme byli s mámou, tak mě jako furt mlátila. ... Proč? Tak já nevím, třeba jsem něco udělala bráchům, mohla jsem za všechno já. Nebo když jsem přišla trochu později, tak mě zbila.“)

Některé děti považují za nepříjemné ty situace, které byly důsledkem jednání jejich rodičů, například ztráta bydlení, nedostatek finančních prostředků či nezvládnutí výchovy.

Jeden respondent, který stále silně touží se vrátit do vlastní rodiny, si jako první negativní zážitek nevybavil z rodiny, ale nerad vzpomíná na první pobyt v dětském

domově. (H: „*Jo, když jsem od čtyř let byl v dětském domově..., protože mně brali hračky, někdy mě šikanovali, musel jsem denně chodit brzy spát... to byl dětský domov pro malé děti... a brali mi hračky hlavně vychovatelka a dávala to jiným dětem.*“) Nakonec na danou otázku odpověděl, ale nechtěl se k tomu příliš vyjadřovat. (H: „*A pak ještě, že máma napadla tátu, no a ještě, že mm, to už nechci říkat.*“)

Výchova a péče rodičů

Děti chápaly násilí rodičů vůči nim jako tresty za své prohřešky. **Výchovné působení rodičů** se omezovalo většinou jen na fyzické tresty a zákazy. (M: „*Tak nás za to zase zmlátil, že mu děláme vostudu, a takle... a von, to máte za to, že chodíte bez dovolení ven, když nejsem tady, děláte problémy..., normálně nás mlátil, jenom sme si hráli a zařvali sme, protože nám nedovoľoval ani koukat se na televizi, vůbec prostě. Říkám, můžeme se koukat na televizi? Von, zlobíte, tak ne... nás nepouštěl ven, to sme nemohli, za známky, zlobení sme nemohli.*“) (K: „*...třeba jsem něco udělala bráchům, mohla jsem za všechno já. Nebo když jsem přišla trochu později, tak mě zbila. Když jsem držkovala, dostala jsem. Nechtěla jsem něco udělat, třeba umýt nádobí.*“)

Respondenti neuvádějí, že by se jim rodiče věnovali, hráli si s nimi, četli jim pohádky nebo učili je různým dovednostem. Naopak se v jejich výpovědích objevilo, že na ně rodiče kvůli různým „povinnostem“ neměli čas. (H: *Hrála si s tebou i máma? „Ne, ona měla jiný povinnosti. Vařit, uklízet, ještě chodbu dělat a takhle.*“) (J: *Když jste byli ještě doma, chodili jste někam? „Leda tak do krámu.“ A co na procházky ven? „Máma je líná na to chodit někam. Malý taky nechoděj ven, kdyby sme tam nebyli my, tak vůbec nejdou ven. Jenom do školy, ze školy, jinak jsou doma furt.*“)

Děti vidí pouze úlohu rodičů v tom, že musí zajistit chod domácnosti a materiálně zabezpečit rodinu. Rodičovskou úlohu podle dětí jejich rodiče plnili tím, že jim obstarali jídlo, když byli doma, tak uvařili, uklidili a vyprali. (A: „*...hledala práci, jako uklízela, vařila, tak jak to má být prostě*“) (K: „*...ráno přijela a přinesla nám jídlo a tak, pečivo a takle.*“ Takže i když přijela k ránu, tak fungovala? „*No.*“ ... „*Když už jsme šli, tak jsme šli všichni do hospody na jídlo a takhle. Tak do tejdne třikrát jako na oběd*“)

Obraz o rodinné situaci

Z rozhovoru respondentů vyplývá, že jejich rodiče většinou neměli delší trvalý **pracovní poměr**, s čímž se pojily finanční problémy a potíže s bydlením. Děti často

omlouvaly neschopnost rodičů udržet si stálou práci či neochotu pracovat různým způsobem. (M: „*No, vona dělala někde s čajem, pracovala, vona balila někde čaje. Jenomže jí to nebavilo, tak vodošla a je doma, protože vona to nestíhala, děti z družiny, ze školy voni nechtěj chodit do družiny, takže chodily zpátky. A nikdo doma nebyl, protože táta chodil vždycky v pět z práce, máma končí v šest, a kdo by doma s nima byl, s těma malýma, takže máma řekla, že do práce nemůže chodit.*“) (A: „*... vono to bylo v pohodě chvíli, ale pak se to prostě na konci roku nepodařilo, máma nechodila do práce, dlužila pak peníze, tak nám odpojili tu elektriku. No, ona jako, hledala práci, jako uklízela, vařila, tak jak to má být prostě, a pak jako hledala hlavně tu práci. No a oni jí jako prostě nevzali a tak, no.*“)

Z výpovědí dětí bylo patrné, že nemají konkrétní povědomí, kde jejich rodiče pracovali, co tam dělali a ani po tom nepátrají. (K: „*Táta, ted'ka myslim, nepracuje, ale dělá ty melouchy nebo co to je, u jednoho příbuznýho dělá.*“) (H: „*Já nevím. Ale sekal trávu a takhle, staral se o město.*“) Výzkum dále ukázal, že dětem stačilo jednoduché vysvětlení faktu, proč rodič nepracuje, a tak to i přijaly. (J: „*Já jsem se jí na to ptala. A ona že jí to nebaví nebo co.*“) Děti často ani nevědí, jakého vzdělání rodiče dosáhli. (A: A maminka je něčím vyučená? „*No, já nevím co je vyučená.*“)

Respondenti viděli z počátku svou rodinu jako fungující a nepřemýšlely o tom, že by to mohlo být jinak. (J: „*nevím, mě to asi nepřišlo divný, když jsem tam měla ségru a bráchu, tak jsem si myslela, že je to v pohodě.*“) (K: „*Jo, když u nás byla ještě máma..., jo tak to fungovalo.*“)

Respondenti uvádí, že jejich rodiče často navštěvovali restaurační zařízení nebo odcházeli z domova neznámo kam, kde se zdržovali až do ranních hodin nebo dokonce nepřišli několik dní domů. (M: „*Pak sme přišli domů a tam bylo všechno zase rozmlácený, všechno uplně vyházený, táta hledal peníze samozřejmě, já sem je schovávala, protože chtěl chlastat. A my sme tam mohli mít tak maximálně takovejch sedumset sme tam mohli mít a von nám to vzal, ani korunu tam nenechal, takže celých čtrnáct dní byl prostě..., nebyl doma, prostě byl pít a prostě vrátil se vožralej zase a šel pryč.*“) (J: A kde byla máma, když jste byli sami doma? „*Nevím, u nějakých chlapů asi.*“) (K: „*...mámu jsme jako revidali vůbec, nechodila domů vůbec jako přes noc a takle.*“)

Rodiče respondentů se často zdržovali mimo domov a děti se musely o sebe postarat. Vypovídají, že si musely obstarávat jídlo a vařit si. Někteří respondenti se museli

postarat i o domácnost. (K: „*Táta šel třeba vydělávat peníze a mě nechal jako něco na stole. Já jsem třeba přišla ze školy, uvařila jsem, pak jsem šla pro kluky do školy, uklidila jsem.*“) (H: „*Ona se o mě vůbec nestarala. Jenom šla spát a já jsem se musel uživit a takhle. Musel jsem si jít nakoupit, třeba. Pak jsem si musel třeba namazat housku a tak. Měl jsem své úspory. Máma mi vždycky dala za jedničku desetikorunu a babička někdy přišla a za každou jedničku mi dala dvacetikorunu a táta mi dával za vysvědčení dvě stě.*“) Ač děti viděly hlavní úlohu rodičů v materiálním zabezpečení, z jejich výpovědí vyplynulo, že často ani tuto funkci rodiče soustavně neplnili.

V rodině dětí chyběl pevný řád a náplň volného času během dne byla na jejich vlastní volbě. Děti, pokud byly školního věku, docházely přes den do školy. Svůj **volný čas** trávily s kamarády venku, často až do pozdních večerních hodin, kde si hrály s ostatními dětmi. (H: „*Já jsem byl většinou venku. Hrál jsem si s kamarádama a takle. Třeba na babu nebo válku jablkama. Nebo jsem šel s nima domů.*“ Kdy ses vracel domů? „*Podle toho kdy mě máma zavolala. Většinou jsem byl do dvanácti do jedny venku. Do večera, ale to jsem byl jen před barákem. A to byla sobota nebo neděle.*“) Náplň jejich pobytu venku bylo omezeno pouze na bezúčelné využití času. Často se venku jen tak procházely a kouřily. Náplň svého času našly většinou v jiných rodinách. (K: „*No, já jsem většinou trajdala venku, takže. No asi od nějakých dvanácti. S kamarádkou, protože bydlela hned pod náma. Ona měla bazén, hráli jsme si ještě s jejím bráchou, hráli jsme různé hry, byli jsme u nich doma, a takle, poslouchali písničky, hráli na počítači...Když jsme šly (respondentka s kamarádkou) ven, tak jsme se většinou jenom procházely. Já jsem od desíti, od jedenácti kouřila, takže jsme kouřily.*“)

Jejich vztahy s „kamarády“ ovlivňovaly způsob jejich trávení volného času, které měly důsledky na jejich další život. Rodiče příliš neřešili, jak děti tráví volný čas, děti snadno získaly svolení rodičů a nebylo obtížné je oklamat. Rodiče řešili výchovu dětí, až když se vyskytly větší problémy. Jedna respondentka uvádí, že navštěvovala s kamarádkou diskotéky a různé kluby, a protože byla ještě nezletilá, měla problémy i s policií. (K: „*... já mám sociálku od té doby vlastně, co mě chytili na diskotéce. No, tak za náma pak chodila furt nebo já za ní.*“ Kolik ti bylo? „*Čtrnáct...Ne tak já jsem nepila, to bylo pátek třináctýho a hned jak začla diskotéka, ona začínala od devíti, a tak hned v půl desátý už tam byl zátah. No, vlastně, já jsem neměla občanku, tak mě odvezli domů, k tátovi. No, k tátovi ne, tak mě odvezli k mámě, no a máma mě zbila....No, jako on (otec) to tušil, že*

chodím na diskotéky. Protože já jsem to dělala tak, že jsem řekla, že jestli můžu spát u kamarádky, táta řekl, ať jdu za mámou. Já jsem využila situace, že byla ožralá, tak ona řekla, že jo, ale že chce mluvit s mámou, jako s rodičem (kamarádky). A já to udělala tak, že kamarádka, jako víš co, jako že kamarádka byla jako maminka (při rozhovoru do telefonu). Já jsem takhle na diskotéky chodila furt.“)

Vztahy k rodičům

Některé děti ve výzkumu nějaký čas žily s oběma rodiči, ale ve všech případech jeden z rodičů rodinu opustil. V některých případech se s tím respondentem vyrovnali velice snadno a přijali nového rodiče za svého. (M: „*No a pak v noci nechala dopis (matka) a tam bylo napsáno, že de do Německa, že už to nezvládá, že takle přece nemůže žít, že má ještě život před sebou, a že mu ty děti tady nechá, aby se dostala někam pryč, no a prostě nechala nás už být, tak sme bydleli u táty, tak sme u něj zůstali, ten se vo nás staral docela dlouho, no a potom chodil do nějaký hospody a tam pracovala tahle Jana, ta nevlastní máma, tak se s ní něk seznámil, pak pro nás přijel taxíkem, že nám někoho chce představit, tak tam nás vzal, tak nám ukázal tu nevlastní mámu..., byly sme rádi, že máme novou mámu a takle sem se docela divila, když sem byla malá, sem si myslela, že mám pořád tu jednu mámu, že nemůžu mít tolik, sem to docela nechápala, no, ale pak sem se zeptala tý nevlastní mámy, jako jestli jí můžeme říkat mami, no a ona říkala, jako že jo...máme novou mámu.“)*

Respondenti měli vždy jednoho rodiče, který v rodině fungoval více a staral se o ně a dále ovlivňoval jejich život. Ve dvou případech se jednalo o matku, ve dvou o otce a u jednoho dítěte šlo střídavě o matku i otce. Momentální život dítěte ovlivňovaly i nové partnerské vztahy rodičů. Tohoto partnera děti bez problémů přijaly, pokud byla funkce rodiny alespoň nějak zachována. Někteří spojují s odchodem tohoto partnera z rodiny vzniklé problémy. (A: „*Když jsme bydleli, tak máma měla přítele, no a s ním jsme vlastně bydleli ...my sme měli svůj vlastní pokojíček, hračky, plyšáky... všechno jsme měli. Bylo to dobrý, v pohodě. No, jak byla s tím přítelem a jak jsme tam bydleli, tak chodila do práce, no a ten přítel taky, takže všechno bylo v pořádku dřív. No, když jsme se asi odstěhovali od toho přítele z toho domu, to bylo vlastně společný, ale pak se to nějak, prostě se to nepodařilo, takže jsme se odstěhovali, ...tam jsme bydleli rok, no rok asi. No a tam, jak jsem říkal, tam prostě, no vono to bylo v pohodě chvíli, ale pak se to prostě na konci roku*

nepodařilo, máma nechodila do práce, dlužila pak peníze, tak nám odpojili tu elektriku.“)

(A: A jak jsi bral máminy přítele? „Normálně jsem to bral. Tak jako moc jsem je rád neměl, ale Káju to jo, ten se o nás staral jako táta, ale jako přítele tamty ostatní, to ne. Ty jsem jako rád neměl vyloženě. Ty jsem jako chtěl, aby vypadli. Normálně, jako by to byl takovej cizí chlap, prostě.“)

Pokud se rodič o děti staral, tak ho měly rády. Pokud je rodič opustil a dále se o ně nestaral, přestaly ho za rodiče považovat. (K: „...bylo tak, že jsme žili s tátou jenom a mámu jsme jako nevidali vůbec, nechodila domů vůbec jako přes noc a takle ... tátovi to tak došlo..., že má to, jinýho. Takže máma potom odešla, takže byla někde jinde. Já dřív jsem jí třeba měla ráda, jo, ale už od té doby co nebyla s náma prostě, už od toho, že už mě nevychovala, ...hlavně, že jsem s ní nebyla pět let, že jo. Neměla jsem mámu prostě.“)

(J: A jaký máš vztah k tátovi? „Ani žádněj. Já jsem ho viděla, tak asi pětkrát v životě? Já mu řeknu, „ahoj tati“, a to je všechno. Jako určitě trošku ho mám ráda, ale jako tátu ho jako mít ráda, to nemám.“) (H: „No, o tátovi si myslím, že je prima, neuměl by mě ani praštit. A k mámě nemám žádněj vztah.“ Já myslela, že máš maminku rád. „Mám no. Ale raději mám tátu. Protože se o mě staral a nevykašlal se na mě jako máma.“)

Vztah ke „starajícimu se“ rodiči často respondenti hodnotí jako dobrý, ale blíže ho nespecifikují a nepopisují. (Máš ráda mámu? J: „Jo, tak jasně, že je na ní člověk občas naštvanej, ale tu mám ráda.“) (K: Máš ráda tátu? „Hmm, moc. Víc než mámu.“)

(A: „Co k ní cejtím? Normálně tu, synovskou lásku. Mám jí rád, prostě mámu.“)

Děti za jejich vzniklou situaci rodiče příliš neviní a smířily se s ní. (J: A nemáš někdy na mámu zlost, že vás dala do dětského domova? „Já, ani ne, protože už jsem tady zvyklá a líbí se mi tu.“)

Vztahy k sourozencům

Respondenti mají více sourozenců, a to většinou z různých partnerských vztahů. Některé téměř neznají. Ve své kresbě zachytili ty sourozence, se kterými udržují v současné době alespoň nějaký kontakt. O ostatních sourozencích se zmiňují, že existují, ale nevědí, kde se pohybují nebo jak se jmenují a kolik jim je let. Sourozence, se kterými alespoň nějakou dobu žili, mají rádi, i když se s některými pravidelně nevidají. (A: „Jo, brácha ten starší, ten je taky normální, no. Tak já ho naposled viděl v únoru. On říkal, že se zastaví, no ale... Jo, toho mám rád, ten je hodnej, ten se jako, on se i pro nás stavil a

taky se jako vyptával, co a jak a taky měl nějakou tu starost. Toho mám jako rád, jako bráchu.“)

K sourozencům, kteří žijí v jejich rodině, mají respondenti kladný vztah a jsou smířeni s tím, že ti žijí doma u rodičů a oni sami ne. (J: *Tak já hlavně tam jedu, abych viděla malý. Máš je ráda? Mám je ráda. A není ti třeba líto, že ty jsi v dětském domově a oni jsou doma? Není mi to líto. Jako někdy jako, ale stejně bych domů nechtěla. Jako čtyři svoje děti, a pak ještě my dva. A pak tak je taková malá místnost, kde oni jsou. A i kvůli penězům prostě.*)

Na sourozence, se kterými byli a jsou v denním kontaktu, jsou respondenti více citově vázáni. (M: *A jaký máš vztah s Rozárkou? S Rozárkou? Mi to de strašně dobře. No, dyž sem byla doma, tak sem chodila s ní, dyž sem mohla ven, tak jenom s ní prostě ven, s jejíma kamarádkama, No a rozumim si s ní víc než s holkama. Protože já dyž to vezmu, tak sem s Ivetou a Maruškou nebyla rok nebo dva roky. Protože voni byly u tý mámy a já sem byla u habičky, u táty s Rozárkou...Takže sem si na ní hodně zvykla. Víc na ní než na ně.*) (Jaký máš vztah k bráchům? K: *„Jako docela dobrý. Jako normálně brácha k ségře. Taky jsou občas hádky, že jo.“)*

Naopak k sourozencům, se kterými byli v kontaktu jen určitou dobu, velké citové vazby nemají. (A: *„... my jsme šli dřív, a pak jsme zjistili, že naše ségra je v těch N...S... (jiný dětský domov). No a hodněkrát jsme jí potkali, protože jsme měli ty akce různě, no a k ségře moc nic necejtím. No, kdyby se jí něco stalo, tak jako jo, byl bych trochu smutnej, ale jako jinak moc ne.“)*

Sourozenecký vztah hraje pro respondenty významnou roli. Respondenti nejvíce ve svých výpovědích hovořili o sourozencích, kteří s nimi žijí nebo nějakou dobu žili v dětském domově. Čtyři z pěti respondentů mají v současné době v zařízení alespoň jednoho sourozence. Dva z nich žili dříve v dětském domově ještě s dalšími sourozenci, kteří tento dětský domov opustili.

Tab 2: Sourozenci respondentů žijící v zařízení v současnosti a v minulosti

Jméno	Počet sourozenců v zařízení	Sourozenci, kteří v domově nějaký čas žili
Martina	1 sestra	2 sestry, odešly do DDS ²
Aleš	1 bratr (dvojče)	0
Kristýna	2 bratři (dvojčata)	0
Honza	0	0
Jana	1 bratr	1 sestra, nyní ve VTOS ³

Z výpovědí jednoho respondenta bylo zvláště patrné, že má ke svému bratrovi silný citový vztah. Často na otázky určené jemu, odpovídal s ohledem na to, jak to vidí jeho bratr. (A: A tobě je jedno jestli se vrátíte domů? „*No, Filipovi (dvojče Aleše) to není jedno, ale mě to je jedno. Buď to se vrátím, nebo ne.*“) (A: No a co vám řekla sociálka, když si pro vás přišla do školy? „*Já nevím, možná Filip asi, ale já to nevím.*“) (A: A jaké to bylo, když jste nevěděli, co s mámou je a kde je? Báli jste se? „*Já jsem se nebál, jenom brácha.*“) (A: A co sis myslel, že dělá (matka)? „*To nevím, to říkat nebudu. Ale brácha si občas myslel, jako takový kde je a tak.*“) (A: To už jste byli tady, když byla maminka ve vězení. Zkoušel jsi nějak zjišťovat, proč tam byla? „*Jo, jako ptal jsem se jí, no ale ona mi neřekla proč. Ale pak mi to bylo jedno, proč tam byla. Filip to taky neví, nebo já nevím jestli to ví, ale asi ne.*“) (A: A ty se svěřuješ tady tetám? „*Ne, já si všechno nechávám pro sebe, prostě nikomu nic neříkám.*“ Ani tetě Mirce? „*No, tý taky ne. Brácha spíš říká, občas teda.*“) Chlapec vnímá bratra jako svého kamaráda a oporu v dětském domově. (A: „*Prostě kromě Filipa necejtím, že by byli praví kámoši.... Ne. Necejtím se tu osamělý, já vím, že tady mám své kámoše. A mám tady i bráchu, takže ne.*“)

Někteří respondenti při řešení otázky své budoucnosti, berou v potaz i své sourozence. Jedna respondentka chce zůstat co nejdéle v dětském domově, a to kvůli svým dvěma mladším bratrům. (K: „*Jak si ho představuju? Je docela těžký si něco plánovat*

² Dětský domov se školou
³ Výkon trestu odnětí svobody

takhle dopředu. Já nevím, no. No, určitě bych chtěla, až odsud vyjdu, si najít práci a byt, no abych to všechno zvládla.“ Myslíš si, že tu kadeřnici doděláš? „Jo, určitě jo. Já tady budu dokad' jí nedodělám. Myslím, že jo, určitě. Já tady chci být dýl už jenom kvůli bráchům, a to můžu dodělat tu školu, že tady budu mít bráchy, tak tady budu moci být.“)

Jedna dívka se již dříve zmiňovala o myšlence, že by po odchodu z dětského domova žila v domácnosti společně se svými sourozenci. Když jsem se jí na to dotázala, dívka vyjádřila své obavy z možného soužití. (J: Přemýšlela jsi o tom, že byste si něco pronajali se ségrou a bráchou? „Jo, jenomže ono by to pak dopadlo, že já tam budu za ně všechno platit a já jediná budu určitě pracovat, ale zkusila bych to.“)

Respondenti ve svých výpovědích vyjadřují obavy o své sourozence, kteří mají výchovné či jiné problémy. Jedna dívka mluví o osudu své starší sestry, která začala užívat návykové látky, dopouštěla se trestného činu krádeže a byla odsouzená k výkonu trestu odnětí svobody nepodmíněně na dva roky. (J: „Ona začala hulit v osmý třídě marihuanu prostě. No a já jsem jí furt potkávala, ona chtěla furt peníze prostě. Tak jsem jí vždycky, když jsem něco měla, tak jsem jí jako něco dala. A pak mi někdo řekl, že fetuje. Rok snad jenom hulila, a pak přešla na ty tvrdší...se chytila špatný party. Ona se bavila s K...ákama s těma největšíma feťákama v K.... A s tím jedním chodila a od tý doby byla prostě divná.“) Dívka se bojí, aby se její sestra po návratu z vězení opět k drogám nevrátila, a prostřednictvím dopisů se jí od toho snaží odradit. (J: „No, teď píše, že už se toho nedotkne. Už s tím nechce mít nic společnýho. Ale já jsem jí hlavně napsala, že jestli se toho ještě jednou dotkne, že už u mě nemá šanci, že prostě nechci mít ségru feťáčku.“)

Respondentka se také obává o svého staršího bratra, který má v současné době velké výchovné problémy v dětském domově, nemá zájem setrvat v zařízení po dobu studia a okamžitě po 18. narozeninách chce domov opustit. (J: Tomu už bude taky 18, myslíš, že tu bude chtít zůstat? „Ne.“ A kam půjde? K mámě? „On nepůjde k mámě. Nevím, co bude dělat, ale tady nezůstane. Ze školy ho stejně vyhoděj...Já se ho třeba zeptám, ale on vůbec...Bojím se, no, aby nedopad jako ségra. A taky tu budu úplně sama.“)

Jiná respondentka se snažila svým dvěma mladším sestrám kvůli jejich výchovným problémům domlouvát. Protože byla situace se sestrami respondentky v dětském domově neudržitelná, byla podána žádost o přemístění dívek do dětského domova se školou (dětský domov s přísnějším režimem). Jelikož se sourozenci většinou nerozdělují a umisťují se do zařízení společně, byla odchodem z dětského domova ohrožena i respondentka. Když jí

tato možnost byla sdělena, začala sebe hájit a sestry „pomlouvat“ a uvedla, že jí oddělení od sester nevadí.⁴ (M: „*No, já si myslím prostě, že tam (v dětském domově se školou) sou z toho důvodu, že tady prostě asi je to nebavilo, nebo se jim tu nelíbí nebo, že se tady špatně usadily, že zloběj, nedaj pokoj, že jim to připadá hrozný, že sou tady zavřený, nechodily ven, nic, ale chodily na procházky s tetama a takle, jenomže jim se to nelíbí, tak jako zlobily, byly drzí, dokonce zvedaly ruce na tety, no, to já si myslím, že bude lepší, když pudou někam jinam. A ještě když tady byli za náma ty psychologové, tak se nás ptali... A že Marušce připadá, jako že sou všichni proti ní. A já říkám, Maruško, nikdo by nebyl proti tobě, kdyby ses nechytala Ivety, ty když se připojíš k Ivetě, tak je to problém ještě větší i s tebou, že se do toho i ty. Protože vy dokážete vymyslet něco takovýho, něco hroznýho, že se to prostě nedá unýst. No a voni furt říkaj, že sem namyšlená a že si věřím a takle ...“)*

Vztahy k prarodičům

Ani jeden z respondentů ve své kresbě prarodiče neztvárnil. Prarodiče v životě respondentů nehrají příliš významnou roli. Někteří zemřeli, když byly děti malé, některé vůbec neznají. (J: „*Babička snad umřela a děda bydlí v B...., ale toho jsem snad viděla jednou v životě.*“ A od táty? „*Ty neznám.*“ A co rodiče od toho máminýho přítele? „*Má, ale jako on, já nevím, kde je má vůbec.*“) (K: ... co druhá babička? „*Tak s tou se moc nestýkám, moc ne.*“ A co děda? „*Toho nemáme, ten už umřel.*“) (A: „*Babička s dědou zamřeli...oni zemřeli, když jsem se narodil (smích). Jsem o nich slyšel jenom.*“) (H: A co ta babička, o které jsi mluvil, chodíš k ní někdy? „*Ne.*“ Tak vy jste tam dřív často jezdili a teď už vůbec o babičce nevíš, jo? „*Ne, táta k ní jezdil.*“ To je táty máma? „*Ne.*“ Takže od mámy babička? „*Asi jo, já nevím.*“ Máš dědečky? „*Ne, ty umřeli, když jsem se narodil. A babička mi umřela v jednom roce, když mi byl jeden rok.*“ A jaký vztah máš k tvý babičce? „*Je to prima babička, protože je nevlastní, tak se o mě dobře stará.*“ Ona je nevlastní? „*Hmm.*“ To není máma ani táty ani mámy? „*Asi ne. Já nevím, jen vím, že je to nevlastní babička.*“)

Z některých výpovědí je patrné, že zanedbávání a týrání bylo již v předchozích generacích. (M: „*...sem u týdle babičky, no a ta byla prostě hrozná, ta nás nekoupala a nedávala nám jíst, mlátila nás no, a pak sme se já a Rozárka domluvily..., to sme byly ještě*

---

⁴ z výpovědí psychologa, vychovatelů a respondentky v době řešení tohoto problému

malý, asi pětiletý, že utečem a my sme utekli...“) Není ojedinělou skutečností, že rodiče respondentů vyrůstali nebo nějakou dobu žili v ústavní výchově.⁵

5.2 Jak děti viděly svoje odebrání z rodiny

Návštěvy sociální pracovníce v rodině

Z výpovědí dětí vyplývá, že již během pobytu ve vlastní rodině je sledovala sociální pracovníce. (K: „*No, já mám sociálku od té doby vlastně, co mě chytli na diskotéce. No, tak za náma pak chodila furt nebo já za ní. No ona spíš za náma. Přišla se vždycky podívat. No, přepadovka, no...*“). Návštěvám sociální pracovníce děti nevěnovaly přílišnou pozornost. Některé děti si nepřipouštěly, že by v jejich rodině byly větší problémy. (A: „*Jak to vypadalo? Já nevím, tak asi odpoledne přišla. Ptala se normálně, jestli se o nás máma stará, tak jak to bývá, prostě no, jestli jsme hodný a takový ty věci. Já jsem o tom moc nepřemýšlel dřív. Ale bál jsem se dřív. No, jinak jsem nepřemýšlel, proč tady je. Mně to bylo tak tak trošku jedno... já jsem myslel, že jsou asi nějaký problémy jako. Že by byly nějaký problémy zrovna? Jo, já jsem měl nějaký tušení, měl jsem tušení kvůli tomu bytu, že jsme neměli kde bydlet. Takový tušení jsem měl, ale nevím no, nějak jsem to nevěděl.*“)

Některé děti si uvědomovaly důvod návštěvy sociální pracovníce. (H: Takže sociální pracovníce šla nejdřív k mámě, jo? Co tam dělala? „*Šla si prohlížet, jak to tam vypadá a takle... jsou tam nějaký flašky, pak tam přišla i policie, dala jí fouknout. A pak zjistili, že je vožralá.*“)

Důvod odebrání dětí z rodiny

Jedním z důvodů, proč byly děti z rodiny odebrány je alkoholismus rodičů a následkem toho i nedostatečná péče o ně. (K: *No, on (otec) se opil. No, ono to bylo ze začátku tak, že se opil a nikdo o tom v azyláku... a on na nás někdo zavolal, že nás mlátí no. Protože já jsem brečela. Já nemám ráda, když je táta opilej. Protože to, je udělej mi tohle, zapal mi tohle. No a já jsem brečela, byla jsem před azylákem a kouřila jsem. Tak se mě ptali, co mi je a takhle. No a někdo zavolal policajty, že jo a oni to řekli i sociálce, no ona nějak přijela pak druhý den, mluvila s tátou, no já nevím, a pak se to stalo zase a po třetí nás už vzala a jeli jsme.*“) (H: Proč si myslíš, že jsi tady? „*Je to kvůli tomu, že máma*

⁵ zjištěno z výpovědí rodičů a sociálních pracovníků

chlastala. Ale to už jsem říkal...ona se o mě vůbec nestarala. Jenom šla spát a já jsem se musel uživit a takhle.)

Jeden z respondentů uvádí jako důvod odebrání špatnou finanční situaci vzniklou nezaměstnaností matky a následné bytové problémy. (A: „*No, poslední dobou, jak nechodila do té práce, prostě furt chodila za námi ta pani, ...že dlužila peníze, a vlastně nešlo to, tak jak to bylo, neplatila za elektriku, nestíhala, takový ty problémy, ... nestíhala prostě si sehnat nějaký ty peníze, pak to nestíhala zaplatit, tak jí dala nějaký termín ještě, no a prostě to nezaplatila, tak pak, jak jsme dlužili hodně, tak nám odpojili tu elektriku, asi čtyři měsíce jsme byli bez elektriky.*“)

Čtyři z pěti respondentů byli odebráni z rodiny, aniž by se chtěli od rodiny odloučit. Jedna respondentka uvádí, že kvůli neudržitelné situaci v rodině a problémům s otcem byla nucená zavolat sociální pracovníci sama, čímž zajistila sobě i svým sourozencům přesun do diagnostického ústavu a následně do dětského domova. (M: „*... no dobrý, to už se nedá prostě, aby nás (respondentku a její sestry) mlátil takle. No tak sem prostě zavolala z vokna jednu sousedku, aby zavolala sociálku, protože to už prostě nejde, co dělá s náma. No, tak vona zavolala sociálku, přišla celá eskorta s ní... no a tak sme šly pryč, no a šly sme do nemocnice a tam sme byly, protože tam byla Iveta ještě. No a pak si pro nás přišli, za nákej tejden, pak si pro nás přišla sociálka, že deme jako do Dobřichovic, no a tam sme už prostě zůstaly a tam to bylo taky dobrý. No a teď sme tady*“)

Průběh odebírání dětí z rodiny

Ve dvou případech byly děti odebrány přímo ze školy. Sociální pracovníce si je vyzvedla během vyučování a odvezla je do diagnostického ústavu. (A: „*No a pak už to přišlo, prostě, pak jsme se odstěhovali, jak jsem říkal, byli jsme v tom hotelu, no a ... No a jak jsme šli v pondělí ráno do školy, tak kolem dvanáctý nebo kolem půl dvanáctý přijela sociálka, no jako ke mně přišla ředitelka jako naše ze školy a chtěla, abychom šli a tak sme viděli policajty a tu sociální pracovníci, no pak jsme hned jeli k doktorce, aby nás prohlídla, a pak jsme jeli hned do těch Dobřichovic.*“) (H: „*Mě řekla sociálka, že je to nemocnice...divil jsem se...pak odešli, přišel ředitel toho dětského domova. Tak jsem se ptal, kde jsou. A oni řekli, že tady zůstanu. Že je to dětský domov a tak. Pak taky přišli rodiče.*“ A jak to vypadalo, když si pro tebe přišla ta sociální pracovníce? „*Byl jsem ve*

škole, byla hodina, přišla, vzala si mě ven, řekla něco učitelce, a pak jsme jeli tři hodiny nebo čtyři autem.“)

Jedna respondentka uvádí, že společně s matkou a sourozenci navštívili sociální pracovníci, která jim pak zajistila odvoz přímo do dětského domova. (J: *„No, máma řekla, že někam musíme jít, tak jsme šli na ten úřad, nějaký nebo co to je. Šli jsme do takový místnosti, prostě, jak je tam hrozně moc sedaček, no a čekali jsme na auto sem...jela s námi i máma. Jsme sem přijeli, tady nás provedli, že už tady zůstanem bydlet. Pak odjela, já jsem jí hledala.“)*

Některé děti popisují, že během převozu nevěděly, kam jedou a co s nimi bude. (A: *„No a vod tý doby jsem mámu neviděl, no a ona pak nakonec přišla s tetou. Tak já jsem dřív brečel (smích).“* A když vás odváželi do Dobřichovic, věděl jsi, kam jedete? *„Ne. Vůbec jsem nevěděl. Jinak jsem vůbec nevěděl, kam jedeme, my jsme prostě jeli a někam jsme jeli, já jsem prostě seděl a říkal jsem si, kam to jedeme, co budeme dělat a tak.“)* (H: *Co ti probíhalo hlavou, když jsi seděl v tom autě? „Jsem si připadal, jako kdyby mě unesli.“)*

5.3 Jak děti pohlíží na svůj život v dětském domově

Adaptace na nové prostředí

Čtyři z pěti respondentů prošli Diagnostickým ústavem v Dobřichovicích a následně byli umístěni do Dětského domova v Kralupech nad Vltavou, jedna respondentka byla umístěna přímo do tohoto Dětského domova. V diagnostickém ústavu děti strávily šest až osm týdnů. Musely se přizpůsobovat v poměrně krátkém časovém období novému prostředí a kolektivům. Děti též změnily školní prostředí, které pro ně bylo dříve důležité. Většinou prvně zažily trvalé odloučení od rodiny. Toto období bylo pro ně velice náročné, celkem dobře si ho vybavují a dokázaly se na toto téma více a konkrétněji rozhovořit.

(A: *„Dobrá to tam bylo, no, prvních čtrnáct dní jsem se jako necítil dobře, nebyl jsem tam moc spokojenej, no ale pak jsem si tam začínal trošku zvykat, pak to tam začalo být docela dobrý, kámoše jsem tam měl, bylo to dobrý, no. Nemohl jsem si prostě zvyknout, za prvý bez mámy a prostě mm, nelíbilo se mi tam, nechtěl jsem si s nikým povídat, prostě jsem se bál. Chtěl jsem domu. Ale pak, jak jsem říkal, jsem si zvyknul. A pak to bylo dobrý. Si tam zvyknul docela i brácha. A když jsem přišel poprvý sem, tak jsem si říkal, že to bylo o dost lepší v těch Dobřichovicích, že bych radši zůstal v těch Dobřichovicích. Jsem si tam fakt*

zvyknul prostě, zábava prostě, to tam bylo fakt dobrý, tak jsem radši chtěl zůstat v těch Dobřichovicích.“) (K: „No, já jsem chtěla domu, no. Ale tak to asi každé, že jo. No byl to šok, ale líbilo se mi tam (v diagnostickém ústavu). No až na to, že já kouřím, a tam jsem nemohla. Ale tak jako stejně jsem tam občas kouřila. Ale jinak tam to bylo hezký, zábava, sranda. Prostě v pohodě.“ A pak jste přišli sem.... „No tak odsud se mi chtělo pryč, sem i brečela, když jsem sem přijela. Jsem chtěla pryč, se mi tady prostě nelíbilo. Prostě všechno, když jsem přijela. Tak ty děti, prostě, jak koukaly a todle. Já jsem se tu prostě necejtila. Neříkám, že ne tady taky, ale tam to bylo taky hezký. Jo, taky jsem si zvykla...“)

Respondentka, která sama iniciovala své přemístění do ústavní péče, zpočátku litovala, že tak učinila. Přes všechny problémy, které v rodině zažila, na domov vzpomínala a obávala se, zda si v novém prostředí zvykne. (M: „...tak sme tam seděly samy, ne, tak sme si vždycky vzpomínaly, jaký to bylo doma, že to tam bylo lepší, že sme tam měly zůstat a takle. No, litovaly sme toho, protože sme nevěděly, jaký to tady bude. Rozárka jako, že se nemám bát, že si zvyknem a takle“)

Dívka, která přišla do zařízení v raném věku, si zvykala mnohem hůře než ostatní respondenti. Z její výpovědi vyplývá, že trvalo několik let, než se alespoň částečně adaptovala na život bez matky. Dále pro ni byly náročné návraty do zařízení po návštěvě v rodině. (J: Já si myslím, že když jsem ještě chodila do té první třídy, tak už jsem si jako zvykla. Ale vždycky když jsem jela k mamě, a když jsem se vrátila, tak jsem vždycky brečela, že chci zpátky. A pak už mi to bylo jedno, pak už jsem nebrečela a byla jsem i docela ráda, že jsem zpátky.“) Tato dívka sama zastává názor, že pro děti raného věku je zvykání si na život bez matky mnohem těžší. (J: Dala bys je (své budoucí děti) třeba do dětského domova? „Nedala...protože nechci, aby zažily to samý co já. Takový dětství prostě. A udělám všechno proto, aby tu neskončily. Tak jako proč, když by mohly být se mnou.“ Nemáš to mamě za zlé, že vás sem dala? „Ani ne, já už jsem si zvykla, ale horší je to, když jsou děti malý.“)

Děti žily v nejistotě, co s nimi bude dál, obávaly se dalších přemístění. (H: „Bylo to divný. Že jsem furt jinde, jakoby sem se furt stěhoval. Jsem si myslel, že se budu zase stěhovat, odtud se zase stěhovat.“)

Problémem pro děti byla i adaptace v novém školním prostředí, kam přišly v průběhu školního roku a musely se začlenit do již utvořeného kolektivu. (A: A co ve škole? Vy jste museli přejít z jedné školy do druhé, to bylo další zvykání? „Jako sem? No,

to když jsem poprvý s bráchou, tak jsme jako hned poprvý přijeli, tak jsme šli hned do Klapálky (škola), abychom to tam poznali, ... no tak já jsem se úplně styděl, já jsem nevěděl co mám říct. Já jako né, já jsem se nebál, ale prostě cejtil jsem se trapně. Nevim, když jsem viděl ty děti, jak tam na nás takle koukaly a něco si říkaly, nevim prostě, cejtil jsem se trapně, prostě takovej trapně, já nevim, jak to jinak říct.“ A bylo to proto, že jste tam byli noví nebo proto, že jste si mysleli, že všichni vědí, že jste z dětského domova? „Hm, asi tak to obojí. No, ale když jsme tam přišli první den, tak nám řekla kam si máme sednout a já jsem si sednul, a tam byl kamarád, vlastně ne kamarád, nějaký kluk tam byl, tak jsem si tam sednul a on se hned na něco ptal a takový a hned jsme si začali spolu povídat, blbli jsme jako, smáli jsme se, když jsme si něco řekli a on mi začal říkat něco o tý škole, o těch učitelkách a tak já jsem se smál, já si jako vzpomínám, když jsem byl v tý, v pátý, pak jsem tam byl, jsem jako shodil penál, všichni se smáli a já nevim, já jsem tohle udělal naschvál, no a jak se všichni smáli no, tak už to bylo trošku lepší, já nevim to neřeším.“)

Vztahy k dětem v domově

Vztahy mezi dětmi v dětském domově jsou velmi povrchní a nestálé, děti nevidí ve vztazích kamarádství dle svých představ. Naproti tomu, mu přikládají velký význam. (J: Existuje mezi váma tady opravdu dobrý kamarádství? „Jako mezi všema dětma? Nejde, to je takový to pubertácký kamarádství, všichni se tady pomlouvaj.“) (H: Máš tady v domově kamarády? „Vždycky jenom chvíli. Třeba Roman. Vždycky třeba přijdou, jako že hroznej kámoš, a pak najednou machrujou a takle. A Aleš je to samý. Jsme dobrý kámoši, ale někdy se pohádáme. Tyhle poslední měsíce se cítím pořád sám. Poslední dobou nemám žádný kamarády. Všichni jsou se mnou skoro všichni pohádaný. To nejsou ani kamarádi. Jsou to... je to strašně chvilkový.“) (A: „Dobrý vztahy mám. Občas se pohádáme, třeba s Honzou ..., ale jinak jako jo, všichni jsou pohodový, bavíme se spolu. Máme dobrý vztahy. Ale zase musím říct, že abych byl upřímněj, tak tady děti nejsou moc pravý kamarádi. Nejsou prostě... Jsou pro tebe důležitý tady ty děti? „Docela jo. Určitě jsou tady pro mě dobrý a důležitý docela...“)

Děti vidí chybu v druhých, svou vinu si nepřipouštějí. (K: „No, tak to řekne jedna něco, a pak už jdou všichni proti mně, že jo. Ani nevědi, jestli je to pravda nebo ne, a když jim řeknu, že to není pravda, tak mi řeknou, že lžu nebo něco takovýho. To už, já nevim, vždycky všechno svedou na mě a potom jsem špatná já“)

(K: „No, ona je prej strašně

falešná v cigaretách, nebo co. Jako že ona má cigarety, a když se jí někdo zeptá, tak říká, že má málo nebo že prostě nemá. No a pak jí vidíme, jak jde pětkrát za ten den si zakouřit a nám říká, že nemá. No, ona je v tomhle fakt hodně falešná. Já se furt dělím, že jo.“)
(A: „Ale že bych nebyl pravej kamarád, to ne. Jako já se tady snažím být pravý kamarád.“)

Je patrné, že soužití dětí ve větším kolektivu má svá úskalí. Často jejich špatná nálada pramení právě z konfliktů mezi dětmi. (J: „Máme se občas plný zuby, občas vypěníme. Já třeba když se probudím, mám blbou náladu a oni hned začnou prudit, ale pak je to zase v pohodě, pak se spolu zase bavíme... Ale vím, že se tady hodně lidí přetvařuje, nejhorší to byla Rozárka. To jsem třeba něco řekla, ona to slyšela, tak to obrátila proti tomu člověku, já jsem myslela, že jí můžu věřit, ale nemohla jsem. Protože prostě řekla něco jiného, hrozně si vymejšlela.“)

V případě momentálních neshod mezi dětmi vyhledávají zájem a oporu v dospělých. (J: *Když se pohádám tady s nějakou holkou, tak pak s tetou nekomunikuju a ona se pak vyptává, co se děje a tak. Tak někdy mi to pomůže, ale spíš ne. Ale když už se s těma holkama pohádám, tak mně je to i docela jedno, protože vím, že za dva dny se zase bavíme. Ale někdy to i tetě řeknu. Já si občas povídám s tetama. A tety na mě „a co se ti zase stalo...“ oni už to na mně poznaj, že se něco děje.“)*

S příchodem nového dítěte vidí naději v kvalitnějším kamarádství, které se nakonec nevyplní. (M: „*Ted' sem se začala s tou Klárou, co tam přijela, tak na ní si všichni ukazovali, jaká je to tlustá prostě, si na ní ukazovali, tak sem se s ní začala bavit, prostě, hned, co sem přijela, seznámila sem se s ní, sedla sem si s ní, hned na pokoj a začala sem si s ní vyprávět, ... a takle sme si pokecaly..., kouřily sme v pohodě a vona na mě, že jako je ráda, že sem se jí chytila. No a já říkám, že já sem také ráda, že mam jako normální kamarádku, tak že je jako nejlepší z děcáku. Minule tam byly Veronika s Kačkou nejlepší, no a ted' sme tam byly já a Klára. No a když sem zjistila, že de nastálo domu, no tak jako dobrý. No, tak ted' má přijít nová holka, tak se s ní možná jako taky skamarádím. No jo, ale vono to nevyšlo. Vona se s ní chytila Iveta, bavily se spolu.“)*

Vztahy mezi dětmi svým způsobem narušují individuální odjezdy dětí do rodin. U dětí, které jezdí na víkendové pobyty domů, se objevuje nevěle vůči návratu do zařízení, naopak u dětí, které zůstávají v zařízení, je patrná závist, že jiné dítě mělo možnost jet domů. (M: „...protože Radka přijela z domova a já sem byla u ní v pokoji a koukala sem se tam na DVDčko, na její film a já když sem tam měla svoje Honey, tu taneční hru, tak si jí

taky bez dovolení pučila a nic sem neřekla, sedla sem si vedle ní a koukala sem se s ní. A když sem si to půjčila bez dovolení já vod ní, tak jak se jí mám zeptat, když vona je doma, že jo? No, tak sem si prostě sedla a koukám a bylo tam i půl dětí a vona přide, začne řvát, rozsvítí, vypne DVDčko, já úplně říkám, co se děje, a vona, co to děláš na mym pokoji, takovej bordel. Já říkám hele vo co ti de, my se normálně koukáme, necháš nás to dokoukat, a proč si nám to vypla? ... No, tak sem se naštvála, furt měla kecy, já byla zticha. Vona, že jí to tady s..., že jí to tady nebaví, že sme drzí, že kradem. No a vona, já už vim, kdo tady krade, Rozárko, se koukala na mě. Sem ji chtěla dát fucku, pak sem ji chtěla dát. Pak vona se lekla a sedla si na postel a koukala na mě. A já sem se musela zastavit, protože dala smutný voči, jo. Mě fakt naštvála...“)

Děti cítí potřebu řešit své problémy a svěřit se blízké osobě. (H: A když máš nějaký problém, máš se tady komu svěřit? „Mám, Romanovi nebo tetě Ivě nebo tetě Mirce.“ A svěřuješ se jim? „Jo, třeba když mě něco trápí.“)

Někteří respondenti mají špatné zkušenosti s vyzrazením jejich tajemství a zneužitím proti nim, proto mají zvýšené obavy se svěřovat dětem. Spíše se svěří dospělým nebo kamarádům ze školy. (J: „Já jim nevěřím. Já tady nikomu nevěřím. Protože holky jsou takový, že jeden den se s tebou baví, druhý den nebaví a mě už to taky nebaví poslouchat ty jejich... Ale někdy to i tetě řeknu. Já si občas povídám s tetama....“) (K: „No, nemůžu. Protože, já když tady něco někomu řeknu, tajemství, tak i když vim, že je to moje nejlepší kamarádka, tak to řekne těm druhým. Třeba to tají hodně dlouho, ale pak třeba pak mi to někdo řekne, že už to vědí hodně dlouho. Dětem vůbec ne. A kdyby jo, tak se asi nejvíc svěřím tetě Báře.“) (M: „No, s tím svěřováním já se nikomu v děcáku nesvěřuju. Já jenom bud' Rozárce (sestra), ale ted' se bojím i jí něco říct, já se bojím, že vona to řekne nebo že se prokecne, nebo něco. Tak bud' si to nechám pro sebe, nebo si to řeknu Simoně (kamarádka ze školy) nebo si to píšu do deníčku. No, Simona mi hned poradí, co mám dělat, udělej tohle, běž a řekni to a vyřid' to a pomuž si a takle. No, Simona je v pohodě.“)

Někteří necítí potřebu svěřovat se druhým, popírají, že by měli nějaké problémy nebo tajemství, které by museli sdělovat ostatním. (A: „...ne, já nikomu nic neříkám prostě.“ Nemáš potřebu někdy někomu se svěřit? „Ne. Mě ani nic netrápí. A necítíš se tak osamělý? „Ne. Necejtím se tu osamělý, já vim, že tady mám svý kámoše. A mám tady i bráchu, takže ne.“) (K: „Já se tady nesvěřuju. Já žádný problémy nemám. Nic zas tak tajnýho nemám, takže nic říkat nemusim.)

Vztahy k vychovatelkám v dětském domově

Děti mají svým způsobem tety v domově rády, i když jejich vztahy jsou většinou momentální. Pokud s tetami vychází, uvádí, že je mají rády, pokud mají s tetami konflikt, tvrdí, že je nesnášejí. (H: Co pro tebe znamenají tety v domově? „*Jako normální tety.*“ Máš je rád, nebo je nesnášíš? „*Některý mám rád, některý nesnáším.*“ Který máš rád? „*Tetu Ivu, tetu Mirku, skoro všechny. Akorát nemám rád někdy tety, když mě naštvou, někdy teta Mirka, někdy teta Kačka a takle.*“)

Děti celkově chápou, že to s nimi tety myslí dobře a chtějí, aby z nich vyrostli slušní lidé. Pokud však mají s tetou konflikt, na tento fakt zapomínají. (H: Myslíš si, že to s tebou tety myslí dobře? „*Myslím si to, ale někdy mě napadne, a jsem na ně naštvanej, ale pak v pohodě si řeknu, že to bylo dobře, že mě napomenuly a takle. Ale někdy si to nemyslím.*“) (J: Myslíš si, že by tu na vás měly být tety mírnější? „*Tak jasně, že bych to chtěla, ale pak si každé bude dělat, co chce. To je úplně jasný. Já chápu, že musej bejt tety přísný...myslím si, že tety mají rády všechny děti. Ale jako je jasný, že někoho míň, někoho víc, ale chtěj pro nás prostě to nejlepší, alespoň si myslím. Kdyby to nechtěly, tak už tady dávno nejsou.*“) (M: „*No, ale se školou je to normální, furt chce (teta) abysem se učila a takle. Třeba to myslí dobře jako, třeba až výdu, tak ať se něčemu vyučím, to docela chápu, ale teta Kačka mi přide normální, vona nám dává najevo, že se bojí za nás, až budem velký, jak dopadnem.*“)

Děti si cení těch vychovatelek, které je dokáží vyslechnout a pochopit jejich problémy, když se jim děti svěří. (A: „*No, ale jinak prostě mám všechny tety rád. Ale nechtěl bych, aby odešla teta Mirka, protože ta je fakt hodná. Teta Mirka ta prostě pochopí, ta dokáže nám pomoci. Když se jí svěříme, tak ona to prostě chápe, teta Mirka je dobrá.*“)

Respondenti mají někdy pocit, že tety mají některé děti raději a těm nadržují. (H: A co když po tobě chtějí, aby sis po sobě uklízel, aby sis dělal úkoly? To tě štve? „*Ne. Ale někdy teta „piš pořádně“ a takle, „ty tam máš hrubku“.* A někdy u Romana „*je, Románku, ty tam máš hrubku*“ ...“ Na Romana myslíš, že je hodnější? „*Jo, tak to jo, hodně. Myslím si, že mu nadržuje někdy.*“) (M: „*No, jinak si myslím, že někdy nadržujou. Některý tety jo...*“)

Některé děti si myslí, že jsou na ně tety moc přísné a dávají jim zbytečně vysoké tresty. (K: Jak vidíš tety tady v domově? „*V pohodě. No, ale třeba teď mě naštvála teta*

Ivana, že jsem si třeba jenom neustlala a dala mi tejden zaracha, což mi přijde jako docela divný, za takovou kravinu zaracha. Třeba si to můžu nějak odpykat, ale ne tejden zaracha. To mi přijde dost divný.“ Takže myslíš, že teta Ivana je přísná? „Hmm. Až moc.“ A co ostatní tety? „Proti nim nic nemám, mám je ráda prostě všechny.“ (J: „Nevim, třeba některý ty věci, třeba tresty nebo něco takovýho, někdy mi to přijde až třeba moc. Třeba vycházky, třeba měsíc kasara. Třeba když kouřím na baráku, tak měsíc, přežiješ to. Nebo když ti daj tejden, tak mě přijde, že to stačí, ty jo. Já nevím, ale já jsem docela jako hodná. Já tady problémy nedělám. Dodržuju vycházky, škola taky v pohodě.“)

Někteří dospívající respondenti mají problém s autoritou mladších vychovatelek, které jsou věkově jen o několik let starší. (A: „Jo, to mám všechny tety tady rád. Oni nejsou jako špatný, mám je všechny rád, ale občas prostě ty mladý tety oni, mě třeba u nich vadí, že něco řeknou, a pak to třeba nesplní, nedodrží slib. No a ty mladý tety, dá se říct, že voni jako občas, no a my děti máme občas, že je jako neposloucháme, jako když tu jsou.“) (M: „...si myslím, že teta Ivana (vychovatelka důchodového věku), když je na ní někdo hodnej, že dokáže být taky hodná a když je na ní někdo zlej, tak vona to musí dělat taky, aby si někdo nemyslel, že děti písknou a teta si sedne a bude dělat to samý nebo bude dělat za nás. Třeba teta Ivana, to si nenechá připustit. Třeba teta Bára (mladá teta) ta prostě jo, my třeba řeknem, že ne a vona jako de a udělá to sama, a pak nám dá zákaz něčeho, třeba vycházek. A teta Ivana, ta si to vyřídí hned, hned ... a takle.“)

Děti těžko chápou, že na ně výchovně působí i druhé tety, které je nemají přímo v rodinné buňce. (J: „Myslím, že si tady nejmíň rozumím s tetou Petrou. Mně přijde, že vlastně, jak nejsem její dítě, tak ona vlastně chce všechno v tom děcáku jako udržet a takový, ale někdy to strašně přehání. Se stará i o mě a přitom vůbec nemusí. Tak jako, že by si mohly něco povědět, to jo, ale ...teta z prvního patra se ptá na to, co ví třeba jenom teta Kačka, je to takový divný. Třeba kdyby to s námi řešily jenom ty, co jsou s námi na patře. Třeba když mám průser, tak aby mi ten trest dala třeba taky jenom ta teta a ne jiná.“)

Děti preferují většinou tu tetu, která je má přímo na starost. (J: Kterou tetu máš nejradši? „Já asi nemám tetu, kterou mám nejradši. Já mám všechny tak jako, že mi je to jedno, ale teta Kačka je moje, takže asi tetu Kačku.“) (J: ...Bude mi chybět (vychovatelka dítěte), měla mě tak dlouho. Mám jí ráda. Ale já tu mám ráda všechny tety. Některou sice víc, některou míň, ale jako je mám ráda. Nebo že bych jí nesnášela to vůbec. ...Se o mě víc

starala než všechny ostatní, když jsem byla malá, tak mi přišlo, že alespoň se o mě někdo stará.“)

Vztahy k vrstevníkům ve škole

Děti celkově hodnotí vztahy ve třídě lépe než v domově. To, že pocházejí z dětského domova, nevidí ve vztahu k dětem jako překážku. (H: A co spolužáci ve třídě? „Dobrý.“ Máš kamarády? „No, všechny. Náhodou ty kamarádi neberou, že jsem z dětského domova, jenom jako na normálního, kdybych byl v rodině. Oni to tak neberou. Jako ostatní lidí, je on je z dětského domova, on nemá žádnou rodinu. Oni si myslí, že nemáme žádnou rodinu. Kluci ty si to aspoň nemyslej, ty to aspoň vědi. A taky mi pomáhaj. Když třeba něco nemám, tak mi pomůžou a já jim taky pomůžu. Třeba když nemáme úkol, tak nám to nechá jeden opsat. A takhle si pomáháme. Oni mi taky pomáhaj. A nemyslej si, že když jsem z dětského domova, že jsem zlej, to si vůbec nemyslej.“) (J: „Já nevím. Teď ta škola je hrozně dobrá (přešla nyní na střední školu) jako, je tam hodně lidí, poznávají se a mě hrozně baví se s nima to...“ A ani spolužáci neměli problém, že seš z dětského domova? „No, třeba nevěděli, jak se mnou mají mluvit, aby mě třeba neurazili, a tak. Já říkám, že ne, že prostě jsme jako normální děti. Tak oni to děti spíš nevěděly. Ne že bych se za to styděla, ale neměla jsem důvod proč jim to říkat. Nepřipadala jsem si jiná.“) (M: Berou tě spolužáci jinak, tím, že jsi z dětského domova? „Vůbec, já sem si myslela, že budou, protože sem třeba jiná, že sem třeba černá nebo takle. Já sem si myslela, že mě budou brát jinak, že mě budou brát, že sem prostě, že mam jinou barvu pleti, nebo že sem z dětskýho domova. Toho sem se nejvíc bála, že to bude, nešahej na mě a takle. Ale to vůbec, já sem se divila. Berou mě prostě jaká sem ... Do té školy prostě ráda chodim. Protože mi fakt věřej a myslej si vo mně to dobrý a nechci si to pokazit a chci být takle pořád.“)

Jak je podle dětí vidí okolí

Během rozhovorů s dětmi se někteří respondenti zmínili o tom, že je někteří lidé litují, protože žijí v dětském domově. Často si veřejnost o dětech myslí, že nemají rodinu. Respondentům není příjemné, pokud je okolí lituje. Mají pocit, že není důvod, aby jim lidé projevovali lítost. Respondenti si myslí, že jejich život není ničím zvláštní, cítí se být stejní jako jejich vrstevníci a život v dětském domově vidí jako lepší variantu než život v rodině. (A: „Ne, já si myslim, že je to jako normální. Já si myslim, že je to taky prostě jako domov,

akorát že jinej. No a jako když se někdo ptá, tak já říkám, že je to tady dobrý prostě jako, že je to tady dokonce jako lepší než v rodině. Takže jako nestydim se.“) (A: „Já nevím. Tak jako prostě, já se cejtím trošku divně, se cejtím, když si někdo myslí, že jsme chudáci a takový, že nemáme rodinu. Oni si prostě myslí, že nemáme naší rodinu, no ale to není přitom tak, no ale, že nemůžeme s nima bydlet, že to nejde. Občas si myslím, že se ani nemusej cejtít, že jim to je líto.“ A snažíš se jim vysvětlit, jak to je? „Jo, jako já jim řeknu, že jako oni si myslej, ale že jako máme rodinu. Vždycky, když se jako občas ptaj, jestli máme mámu a to, tak já řeknu, že jo, že máme mámu, že to není tak, že bysme byli bez mámy, ale že to nejde, kvůli bydlení nebo kvůli práci, protože to nešlo prostě. No a oni to pak trošku pochopí, takže, ale myslím si, že mají trošku nějakou tu lítost na nás.“ A máš pocit, tím že jsi v dětském domově, že jsi jiný než ostatní? „Ne, já si myslím, že jsme každé stejnej. Jsme jaký jsme. Nevím, necejtím se.“) (J: „... hlavně se mě ptaj, jaký to tady je. Já říkám, že v pohodě, že úplně normální. Ptají se mě taky od kolika tu sem a tak... Nemají proč mě litovat, vždyť lidi jsou na tom dalekou hůř... Já kdybych byla doma, tak asi by to bylo horší, asi bysme to tam nevydrželi spolu všichni. By nás tam bylo hodně.“) (H: „Jako ostatní lidi, je on je z dětského domova, on nemá žádnou rodinu. Oni si myslí, že nemáme žádnou rodinu. Některý, co tady byli v dětském domově, tak si to nemyslej. Ale některý si to myslej.“) (A: A co učitelé ve škole, měl si pocit, že se k tobě chovají jinak než k ostatním? „No, měl jsem takovej divnej pocit, že jsou jako, nevím, jak to mám říct, prostě, že víc ke mně, a bráchovi a k Marušce, to tu byla ještě Maruška, tak mám pocit, že k nám třem, jak to mám říct, že k nám třem prostě si nás všímaj víc než ty ostatní. No, chvíli jsem měl takovej pocit, ale pak už mi to ani nepřišlo. Pak už jsem si myslel, že jsme jako normální děti jako ostatní, že prostě nejsme žádný výjimky.“)

Současný pohled na rodinu a kontakty s ní

Některé děti svou rodinu navštěvují a udržují s ní kontakt. Většinou do rodiny jezdí na víkendy a prázdniny. Někdy hodnotí návštěvu v rodině pozitivně, jindy méně. (J: A jak to vypadá teď doma, když tam jezdíte? „No, jak kdy. Někdy je to tam docela nesnesitelný, ale někdy je to tam v pohodě jako.“ V čem je to nesnesitelné? „Máma, když řve. To je prostě, vona furt ječí a řve.“ A proč? „Já nevím, vona má nějaký divný nervy. Jak asi je tam moc dětí, tak to nezvládá.“) (J: Teď třeba na Vánoce jsme byli. Tak to jsme mámě, my už jsme tam jeli devatenáctýho, takže dvacátýho jsme začali dělat ten salát, pak jsme dělali

chlebičky, pak jsme ještě dodělávali cukroví, docela dobrý vánoce. Dostali no, nějakou kosmetiku a takový“)

Jedna respondentka vypověděla, že se chtěla vrátit do dětského domova dříve. Matka jí však nechtěla pustit, protože jí dívka a její bratr pomáhají s domácností a dětmi. (J: „... jsem sem chtěla jet, a ona, že nikam nepojedu.“ Nechtěla, aby ses vrátila zpátky, jo? Proč? „Já nevím. Ono jí to prostě vadí, že jsem chtěla zpátky, prostě. Prostě jenom třeba když si hrajeme s těma malejma, tak ona má víc času pro sebe. Takhle ho pak nemá.“ Vy jí tam pomáháte, vid’? „Hmm, i malovat a tak.“)

Některé děti nemají pravidelný kontakt se svými rodiči, což dle jejich výpovědí souvisí s momentální situací rodiče a změnami v partnerském životě. (A: A co víš teď o mámě? Pak když si přišel sem, tak kde byla máma? „No, to nevím, kde byla, ale teď jak má toho nového přítele, tak je to v pohodě, on je jako pohodovej, bydlí v takovém domě v N... Ou..., no a tam je to v pořádku, jako, má i nějakou práci, nebo aspoň říká, že má práci.“) (A: „No, ona měla přítele a tam vždycky oni dělali nějakou práci, nebo co to dělali. A ona chodila, vždycky jela s tím přítelem do ciziny. Ale nevím, proč tam jela. No, tak to je pravda, že si nás moc nebrala.“ A bylo období, že se maminka vůbec neozývala? „No, to se stalo. Stalo se to jednou. Ale jinak ne, jinak furt víme.“) (A: „Nic nevím, protože nepřišla, ani nezavolala. No, možná asi má pravdu, protože máma když nevolá třeba, buďto se prostě, buďto se s někým rozešla nebo takový jako. Já vůbec nevím, že nebydlí v těch Ou....“)

Někteří respondenti jsou se svými rodiči pouze v telefonickém kontaktu. (K: A ty víš o mámě, kde teď je a tak? Jste s ní v kontaktu? „Jo.“ Kdy za váma byla naposledy? „Tady jako v děcáku? Tak to už je hodně dlouho.“)

Jeden z respondentů, který se vidá se svým otcem jen zřídka, omlouvá jeho nezájem objektivními příčinami. (H: A chodí sem za tebou někdo? „Táta, vlastně jenom táta občas.“ ...Táta má dluhy, takže sem nemůže pořád chodit. Cesta sem to je tisícovka, než se sem dostane...“)

V ojedinělých případech chodí za dětmi i širší příbuzenstvo, ale tyto návštěvy jsou velmi řídké. (A: „Jo, přišel sem, jako ten, přišel sem dvakrát brácha starší, tomu je devatenáct nebo dvacet, já teď nevím. Nebo třeba teta, mámina sestra, ta sem taky přišla. Nebo paní učitelka z naší školy, dřív z tý starý. Nebo paní S...(matka bývalého spolužáka).

Jo, chodí sem za námi i jiný lidi.“ (H: „Táta, vlastně jenom táta občas. Jinak nikdo.“ A ani tety a strejdové třeba? „Ne nikdo. Ale tetu mám, ale ta bydlí v Č... a za mnou nechodí.“)

Jak vidí děti možnost svého návratu do rodiny? Děti většinou nepočítají s návratem do vlastní rodiny, a to ani po dosažení zletilosti. Pouze nejmladší respondent stále po návratu do původní rodiny touží. (H: „*Já bych si přál, aby se máma a táta smířili a táta by jí naučil nepít. A pak určitě by si mě vzali.*“) Ostatní respondenti se nechtějí vrátit do rodiny ani v současné době, ani o tom neuvažují, až opustí dětský domov. (J: „*Vždyť už předtím se nás ptali, jestli chceme domů a my jsme řekli, že ne, že my už tady prostě budem.*“) (J: A až odsud budeš odcházet, vrátíš se domů? „*Ne. Já si chci najít něco svýho a hned začít pracovat. Budu se tu snažit zůstat co nejdýl.*“)

„Náhradní“ rodiny dětí

Většinou děti mají nebo měli nějakou rodinu, kam docházely nebo kde nějaký čas žily. Jedna respondentka prošla pěstounskou péčí. (J: „*To jsem byla na táboře, s nima s Blankou a s Davidem a ona pak Blanka přišla sem za náma. Ona jako řekla, ať od těch skautů ... Já jsem tam chodila, ale mě to nebavilo. No, ale jako jsem tam chodila, no a pak ona mě pozvala domů, pak si mě začala brát na víkendy. No a pak se mě po čase zeptala, jestli bych k ní šla na furt. Já jsem řekla, že jo.*“) V tomto případě byla pěstounská péče neúspěšná. Respondentka si nemohla na nové prostředí a jiný režim zvyknout. Od raného dětství byla zvyklá na velký kolektiv a způsob života v dětském domově. (J: No a proč to nevyšlo ta pěstounská? „*Já jsem si tam prostě nemohla zvyknout. Bylo to prostě něco jiného najednou. Když seš tady tak dlouho, a pak jiný lidi, jiný režim. Bylo tam míň lidí, jak už jsem zvyklá na těch dvacet dětí, tak .... A oni byli taky někdy hrozně divný. Třeba chtěli, abych dodržovala, aby co oni řeknou, abych dělala. Tak potřebuju trošku něco pro sebe. Já jsem třeba řekla, že jdu ven, na hodinu jsem chtěla jít. A oni, že nikam nejdu, prostě.*“ A tady je to jiný? „*Jo, tady už vím, co mě čeká, do kdy můžu ven, od kolika do kolika. Tam jsem nevěděla, kdy mě pustí. A oni pak ani to, ani nezvládali mě.*“) Respondentka měla zpočátku pocit, že si na novou rodinu zvykne, ale nestalo se tak. Dětský domov navštěvovala denně kvůli bratrovi i kamarádům. (J: A ty jsi chtěla zpátky? *Jo, to už jsem chtěla hned po čtrnácti dnech, co jsem tam byla. Akorát já jsem si říkala, že to zvládnu, že si zvyknu. No a oni po půl roce řekli, že už to začnem řešit, a pak jsem prostě řekla, že chci pryč. A vlastně díky ségře se mi uvolnilo místo. Ségra odešla a já jsem přišla. Jinak bych se*

sem asi nevrátila, ale to mi bylo v tu chvíli jedno. Takže tě nemrzelo, že tě chtěli vrátit? „Ne. Spíš ne, protože jsem chtěla odejít sama. Stejně jsem tady byla každý den. Vždycky sem sem přišla každý den a šla jsem s bráchou ven.“)

Jeden z chlapců nějakou dobu navštěvoval rodinu svého kamaráda. (A: *„Ne, to je, protože ona má syna a my jsme s ním dřív chodili do školy. A ona že nás jí bylo líto, a takový ty kecy. No tak pak si nás jako začali brát k sobě. Protože my jsme měli toho Matesa. S tím jsme dřív chodili do třídy. No a pak jsem poznal Mikuláše, to je taky kámoš můj dobrej. No a já jsem se začal bavit víc s tím Mikulášem, no a Filip s Matesem. No a vždycky jsme byli taková parta.“)*

Jeden čas si chlapce a jeho bratra brala do rodiny jeho třídní učitelka z bývalé školy. Tyto návštěvy postupem času ustaly, a to kvůli chlapcům samotným. (A: *No a paní učitelka F... si nás taky bere. Ona chtěla i Filipa, ale Filip nechtěl. Jo, poprvé šel, a pak už nechodil. Takže pak už jsem chodil jenom já. No a já si myslím, že ty to bylo asi taky líto a začala, jak nás má taky jako ráda a prostě, no a prostě si mě bere.“* A proč si tam přestal chodit? *„No, já nevím, prostě se tam necítím, nějak se tam necítím příjemně prostě. Nebo neříkám, že se tam necítím příjemně, ale tak jako půl na půl. Ale jako je to tam náhodou dobrý.“)*

Další respondentka spolu se svými sestrami jezdila ke známému otce, kterého považovaly za strýce. „Strýc“ si zařídil hostitelskou péči a bral si dívky k sobě. Ani v tomto případě návštěvy v rodině „strýce“ netrvaly dlouho a sociální pracovnice jim pobyty zakázala. Dívky si vždy dělaly, co chtěly, navštěvovaly diskotéky, pily alkohol a přespávaly u různých kamarádů. (M: *„My sme chodily ke strejdovi, jenomže on tam byl takovej jako zmatek. Voni byly Vánoce a byly sme tam na celý Vánoce, jenomže Iveta, vona toho využila, že strejda šel něco koupit s Maruškou a takle sme byli doma a takle sme tam chodily s nákejma klukama a ty tam byli s náma. A pak ..., sedum hodin a Iveta nikde. Co se děje? No pak v jedenáct hodin a Iveta zase nikde. Vůbec nic. Tak sme jeli na Kladno, tam kde má toho svýho bývalýho a ona tam u nich byla a spala tam... No a my sme tam jako slavili Silvestr a teď jako Michal na mě, ať si ťuknu s nima, ne. Říkám, že jo, von mi dal napít víno a kolu. Tak sem to vypila, mně to zachutnalo, prostě, tak sem furt jela, tak sem to s nima pila. A byla sem trošku vožralá, protože sem měla červený voči, tak sem to na sobě poznala. A pak sem tam dělala frajerku, prej sem si vzala skleničku toho vína a vypila sem to na ex, a hned sem šla blejt. Říkám, no fajn. ... A teď Iveta všem říká, že je*

těhotná a takle... Iveta si to vymyslela, pak se chlubila v děcáku, říkala, že jo já sem a takle. No, tak nám zakázali jezdit domů. No a taky je to moje chyba, protože já sem šla na diskotéku, přišla sem pozdě. ... tak strejdovi zakázali, aby za náma jezdil, teda jako abychom jezdily na víkend a takle. Jenomže strejda teďkon chce zařídit na velký prázdniny, že bysme mohly já a Rozárka aspoň na měsíc, že bysme mohly jít k němu, ale neví se, jestli nám to povolej.)

Zájmy dětí

Zájmy dětí jsou omezené na sledování televize, chození ven s přáteli, sporty a společenské hry. U nikoho se neobjevují zájmy jako četba, kultura a památky nebo například další vzdělávání. (J: „Koukám na televizi. Třeba jenom ležím a koukám na televizi.“) (A: „Co rád dělám? (smích) Koukám na televizi. No, když mám náladu, tak rád hraju basket nebo ping-pong, no a tak. Ven nechodim, protože nemám za kym, takže vlastně nuda, ale jinak rád hraju třeba ten „Cink“ (společenská hra), prostě hraju si tady s kámošema, tady s dětma si hraju.“) (J: „Třeba mě baví chodit ven s přátelama, sednout si mluvit. Oni si všichni myslej, že je to něco špatného. Jako všichni, jim to přijde divný, že se třeba bavím s nějakýma lidma z party, že chlastaj, hulej a tak, přitom to ani třeba není pravda. Oni je všichni hrozně odsuzujou a neznaj je. My tam třeba sedíme a povídáme si. A ne že bysme museli pít, chlastat, to vůbec.“) (K: „Baví mě posilovna. Dál já nevím, baví mě míčové hry, nějaký ty katry, člověče, nezlob se...“)

U jedné z respondentek se objevil zájem o práce v kuchyni. (M: „Já pomáhám ráda v kuchyni, tetě kuchařce, paní E....., jinak co mě baví ze všeho nejvíc je volejbal.“)

5.4 Jak vidí děti svou budoucnost

Děti ve výpovědích o své budoucnosti řeší především školu, práci a bydlení po odchodu z dětského domova. Děti však neřeší tyto otázky více do hloubky, často se nezabývají, na jakou konkrétní školu půjdou, jak budou shánět své budoucí zaměstnání nebo bydlení, pouze se o těchto otázkách zmiňují. (M: „Já si udělám nějakou školu, mezi tím si najdu brigádu nějakou a takle. Až budu mít ke konci, tak se hned podívám po nějakých pracech. Protože já chci být tady v Kralupech, já nechci na Kladno, tam bysem dopadla hrozně. Chci být tady v Kralupech, najít si nějaký pronájem nebo něco, kde zůstanu a chtěla bych začít chodit do práce prostě. Hned prostě nastoupit do práce, jak vyjdu ze

školy, tak hned prostě jak vyjdu z brigády, tak jít do práce. Nebo chodit do práce nebo na brigádu.“)

Většina respondentů neuvažuje o tom, že by si v brzké době po odchodu ze zařízení založili vlastní rodinu. Preferují zpočátku „volný“ život. (K: Chceš mít jednu děti? „Mmm, chci no.“ Takže nějakého přítele, vdát se...? „No, ale až pozdějš. Já si chci ještě užívat... Užívat si, já nevím, no, bejt chvíli jako volná.“) (A: A co rodina, děti? „Hmm, tak to bych ještě neplánoval. To až tak kolem těch třiceti a tak. A pak si užívat života.“)

Náhled dětí na svoji budoucnost souvisí s jejich věkem. Nejmladší respondent má ještě neúplnou a nereálnou představu své budoucnosti (H: „Po základce? Bych mohl dělat dál ten basket, jako že budu hrát za K..., a pak si mě někdo odkoupí a takle. Kdyby mi to nevyšlo, tak bych se přihlásil, jak je jednou za 4 roky ta olympiáda, vyhrál bych, a pak bych hrál za Českou republiku.“ A kdyby ti tvoje sportovní úspěchy nevyšly, tak co by si dělal? „Studoval bysem.“ A co? „Já nevím, bych udělal to jak je tam prvak, druhák, třetíák, čtvrták. Pak bych si šel sehnat práci...“)

Ve výpovědi o něco staršího respondenta se stále ještě objevují méně reálné představy o své budoucnosti. (A: „... Já právě nevím, co bych chtěl dělat. Ale nejdřív bych udělal maturitní list, pak bych si našel brigádu a práci, chtěl bych si koupit barák za půl milionu, kdyby to šlo. Vydělával bych si hodně peněz, koupil bych si psa s velkou zahradou, no a pak nevím.“)

Starší respondenti dle jejich výpovědí chtějí zůstat v dětském domově co nejdéle, chtějí dokončit své vzdělání (již konkrétní obor, protože ho studují). Svého odchodu ze zařízení se obávají. Ani po odchodu z dětského domova starší děti neplánují návrat do své původní rodiny, ale chtějí si zajistit svůj život jinde. (J: „...po těch osmnácti je to tady už docela v pohodě. Když budu potřebovat, tak řeknu, že se vrátím třeba odpoledne... A chtěla bych se vyučit a chtěla bych si udělat nástavbu na barmanku. Třeba bych mohla mít ten kurz, a pak bych mohla třeba ještě něco. Ale trvá to jenom tři měsíce ten kurz. Škoda, že to není třeba tři roky.“ To abys tady mohla zůstat dýl? „Hmm. Ale bojím se až odsud odejdu, co budu dělat. Najdu si byt a práci.“ Myslíš si, že to nebude problém? „Když mám tu brigádu, teda tu praxi, tak už bych tam mohla jako zůstat. Ale zase tři roky bejt na tom samém místě, ale myslím, že na tom hotelu by mě zaměstnali, protože tam maj málo lidí a takle. A taky si myslím, že na číšnici není problém sehnat práci. Jako já mám učitelku a ta mi řekla, že až mi bude osmnáct, že mě vezme do hotelu, protože ona tam taky

pracuje.“ A byt? „Byt? (Smích) No, budu se snažit něco si sehnat. Třeba 1+1, něco malého třeba jenom pro mě.“ Jako v rámci toho hotelu? „Tam já bych asi bydlet nechtěla. Jako nevím, asi nabízej, ale nechtěla bych tam bydlet, vedle samej ukrajinec. To by bylo hnusný.“ (M: „...já chci být tady v K...(město kde sídlí dětský domov), já nechci na K...(město, kde vyrostla a kde žijí její rodiče), tam bysem dopadla hrozně. Chci být tady v K..., najít si nějaký pronájem nebo něco, kde zůstanu a chtěla bych začít chodit do práce prostě. Hned prostě nastoupit do práce, jak vyjdu ze školy.“)

5.5 Největší přání dětí

V poslední otázce, kterou jsem dětem položila, jsem se jich ptala na jejich největší přání. Děti odpovídaly různě, ale jejich přání se překrývají s tím, co bylo již popsáno výše. Pro některé bylo přání spojené se sourozenci z dětského domova, pro některé bylo největším přáním uplatnit se v budoucnosti (ve škole) nebo vyhrát peníze a být zabezpečené. Některá přání jsou spojena s kamarádstvím v domově, jiná zase vyjadřují touhu vrátit se zpět do své rodiny. (J: Kdyby sis mohla cokoli teď přát, co by to bylo? „Aby tady brácha zůstal... ale on si stojí za svým. Ale třeba se ještě rozhodne tady zůstat, třeba nebude mít kam jít nebo něco, třeba ho nevyhoděj ze školy.“) (A: „Co bych si přál? Já bych si toho přál hodně. Abych udělal školu, no. Dál bych si přál mít obrovské barák, mít asi dva milióny a mít a to by mi stačilo.“ A co by si s tím dělal? „S těmi dvěma milióny? Já bych si udělal hromádky na elektriku třeba na rok dopředu, pak bych zaplatil vodu a to co tam bývá. A pak bych si koupil televizi, skříňky a všechno nový. Koupil bych si psa. Všechno bych tam změnil. A bych si mohl koupit motorku a auto, ale to spíš ne, to bych nechtěl, spíš tu motorku. A hlavně bych taky šetřil s těma penězma, pak bych jim dával ty prachy na tu elektriku a tak. A kdyby to šlo, tak bych zaplatil tu elektriku napřed.“) (H: „Jít domu k tátovi nastálo. Takhle. Já bych si přál, aby se máma a táta smířili a táta by jí naučil nepít. A pak určitě by i mě vzali.“ A ještě máš nějaký přání? „Jo, aby od mámy odešel Vašek.“ Kdo je Vašek? „Přítel mámy...když jsem šel do dětského domova, tak si ho sehnala.“ Proč si přeješ, aby od ní odešel? Nemáš ho rád? „Ne, nemám. On jí navádí, aby šli do hospody a takle....“ (K: „Já nevím. Možná bych chtěla jít i domu. Ale na druhou stránku ne. Protože už jsem tady zvyklá, mám tu ráda některý lidi, takže možná bych raději domů ani nešla. No možná šla i nešla, neumím to říct.“ Chtěla jsi víc přání, máš ještě nějaký? „No, třeba aby mi holky důvěřovaly, že jo. Protože na tom mě nejvíc štve, že holky

si něco řeknou...oni se mě jako zeptaj, že jo, ale oni myslej, že to není prostě tak, jak říkám. A pak si sednou, ale úplně všechno...se se mnou nebaví jenom jedna holka, a pak to řekne všem a pak se se mnou vůbec, ale vůbec nikdo nebaví. A já třeba, jednou se to stalo a já jsem třeba ještě pak brečela třeba jednou večer. Mně to přijde hrozně líto.“) (M:., Dostat se na dobrou školu, abych se mohla tím pořádně uživit a takovou, která by mě hodně bavila, aby mě bavila furt prostě, abych s tím nepřestala. To bude těžký. Někdo se trefí, někdo ne.“)

Shrnutí

Respondenti vzpomínají na pozitivní i negativní zážitky z rodiny, přičemž častěji si vybavují nepříjemné situace z dětství. Děti ve svých rodinách zažívaly hádky mezi rodiči, nezájem rodičů o ně a byly svědky fyzického násilí mezi členy rodiny. Rodiče se dostávali do tíživých finančních situací, které byly spojeny s nezájmem a neschopností rodičů pracovat. Rodiče se často zdržovali mimo domov, navštěvovali restaurační zařízení, požívali alkohol a svou domácnost zabezpečovali nepravidelně a nedostatečně. Děti musely přebírat funkci rodičů v tom ohledu, že si samy musely obstarávat jídlo, vařit si, uklízet a popřípadě se starat o své mladší sourozence. Protože děti neměly obraz funkční rodiny, jejich situace jim nepřipadala ničím výjimečná a neměly pocit, že by jejich rodina nefungovala. Děti měly mnoho volného času, který nebyl nikým organizován. Tento čas trávily většinou venku hrami nebo bezúčelným potulováním. Děti i přes nepříznivou situaci v rodině vyjadřovaly k rodičům, kteří se o ně alespoň nějakým způsobem starali, pozitivní vztahy. Děti mají celkově lepší vztahy s těmi sourozenci, se kterými delší dobu byly a jsou v kontaktu. Vliv prarodičů není u těchto respondentů velký, protože jejich prarodiče brzy zemřeli nebo je vůbec neznají.

Rodinnou situaci ve všech případech sledovala nějakou dobu sociální pracovnice. Děti se její přítomností v rodině příliš nezabývaly. Sociální pracovnice byla nucená děti z rodiny odebrat a umístit je do diagnostického ústavu.

Po odebrání dětí z rodiny bylo pro respondenty nejtěžší adaptovat se na nové prostředí diagnostického ústavu, následně i dětského domova a zvyknout si na nové školní prostředí. Pro respondenty jsou velmi významné vrstevnické vztahy, které však nehodnotí příliš pozitivně. Kamarádství mezi dětmi v domově hodnotí jako „nepravé“, necítí k ostatním důvěru a mají obavy ze zrady. Děti mají i rozporuplný vztah k vychovatelkám,

který je ovlivněn momentální náladou dítěte a konflikty s dětmi i dospělými. Děti si uvědomují, že pro ně tety chtějí jen to nejlepší, i když někdy mají pocit, že vychovatelky používají příliš přísné tresty. Děti mají rády ty vychovatelky, které je dokáží vyslechnout. Zvláště starší respondenti mají problém respektovat „mladé“ tety nebo ty vychovatelky, které je nemají ve své výchovné skupině.

Vrstevnické vztahy ve škole děti hodnotí lépe než vztahy mezi dětmi v dětském domově. Děti se necítí být jiní než jejich kamarádi, kteří žijí v rodině. Respondenti také vnímají soucitné pohledy lidí žijících v jejich okolí.

Zájmy těchto dětí jsou omezené jen na několik málo činností. Podle toho také tráví svůj volný čas. Svou budoucnost respondenti ve svých výpovědích zužují na dokončení studia, řešení bydlení a práce. Svě představy o budoucím samostatném životě nepopisují příliš do hloubky.

6. Specifika pohledu dětí na svůj životní příběh

6.1 Realnost pohledu dětí s ohledem na jejich věk

V předchozí kapitole jsem rozebrala výpovědi dětí z dětského domova, co si pamatují od svého raného dětství až do současnosti a jak si představují svou další životní cestu. Výpovědi dětí jsou jejich vzpomínkami, pohledy a představami, které jsou reálné jen do určité míry. Více či méně reálně děti hodnotí svou rodinu, současnou situaci a i svou budoucnost.

Ve svém výzkumu jsem zjistila, že pohledy mladších respondentů se podstatně liší od pohledu starších respondentů. Mladší děti (12 -14 let) vidí svůj život méně reálně a více zkresleně než starší respondenti (15- 17 let). Děti ve věku od 12 – 14 let stále ještě doufají, že dojde v jejich rodinách ke změně, že jejich rodiče udělají vše pro to, aby se dítě mohlo vrátit zpátky do rodiny. Na výpovědích těchto dětí je patrné, že si nepřipouštějí pochybení ze strany rodičů a často nezájem rodiče o ně omlouvají. Děti mají aktuální informace o svých rodičích od sociálních pracovníků, které do rodin docházejí. I když tyto děti získávají reálný obraz o rodině, který v těchto případech není pozitivní, stále mladší děti vidí své rodiče v lepším světle, než jsou.

Starší respondenti (15-17 let) se již na své rodiče dívají kritičtěji a přiznávají si pochybení svých rodičů. Starší děti vidí reálněji svou situaci i nemožnost návratu do své rodiny. Tyto děti nemají tendenci rodiče omlouvat, naopak své rodiče často kritizují.

Nereálnost pohledu mladších dětí se objevuje i v jejich představě o své budoucnosti. Mladší respondenti nemají ještě konkrétní představy o svém výběru povolání a budoucí práci, protože se jim tyto otázky zdají být vzdálené. Svoji budoucnost si představují zjednodušeně a jejich pohled je v tomto ohledu až naivní. Děti ve věku 12 – 14 let mají ještě čas nad uvažováním o vzdálenější budoucnosti (kde budou bydlet, o založení rodiny, apod.), ale již by měli uvažovat, o přípravě na své povolání. Zatím je jejich přemýšlení nad svou budoucností spíše jen sněním.

Starší respondenti mají již svůj učební obor vybraný, tak i jejich představy o budoucím povolání jsou konkrétnější a reálnější než u mladších dětí. Ale ani tyto děti nemají jasnou představu o tom, jakým směrem se bude jejich životní cesta ubírat dál. I když už někteří budou za necelý rok opouštět dětský domov, zatím nepřemýšlí, kam

půjdou bydlet, jak bydlení zaplatí nebo jakou mají možnost pracovního uplatnění. Starší děti vidí svou budoucnost zjednodušeně, nemají představu o tom, jak nesnadné je zajistit si v dnešní době bydlení a pracovní místo. Tyto děti v brzké době čeká odchod ze zařízení, kdy se budou muset postavit na své vlastní nohy, nalézt si ubytování a i zaměstnání, k čemuž budou potřebovat určité volní vlastnosti (např. chodit pravidelně do práce). Jak tyto problémy budou děti zvládat, nelze předvídat dopředu. Z výzkumu však vyplynulo, že u těchto dětí jsou volní vlastnosti slabší, což je patrné z jejich současných zájmů. Děti během pobytu v dětském domově docházely na různé zájmové kroužky, ale nikdo ze starších respondentů u nich nesetřval, protože je po nějaké době přestaly bavit. Děti během pobytu v zařízení vystřídalily několik zájmů, ale všechny odradily povinnosti spojené s daným kroužkem.

6.2 Pozitivní pohled dětí na svůj životní příběh

Jak vyplývá z předchozí kapitoly, respondenti zažili ve svých rodinách nezájem rodičů, byli zanedbáváni a někdy i týráni. Z těchto rodin byli odebráni a byli umístěni do zařízení pro výkon ústavní výchovy, kde si museli zvykat a přizpůsobovat se novému řádu. Děti neměly svůj život jednoduchý a obtížné chvíle je ještě čekají, až opustí dětský domov. Ale i přes všechny tyto okolnosti, pohlíží děti na svou životní situaci pozitivně.

V době kdy žily děti ve svých rodinách, často si nepřipouštěly, že by u nich bylo něco špatně. Většinou si děti v daných situacích dokázaly poradit, zajistily si základní životní potřeby a prožily volný čas se svými kamarády venku, kdy je často nikdo ani nekontroloval a neomezoval. Pozitivně děti viděly i zážitky z rodiny, které se jako pozitivní v žádném případě brát nedají.

Pozitivně se dnes děti dívají i na dětský domov. Nejprve jim chvíli trvalo, než se v zařízení adaptovaly, ale nyní jsou rády, že jsou zde. Fakt, že žijí v dětském domově, považují za „normální“, dokonce lepší než život v jejich původní rodině, protože v dětském domově mají vše, co potřebují. Dětský domov zajišťuje děti po materiální stránce, vytváří dětem program během týdne, zajišťuje jim rekreace na horách, v zahraničí u moře, apod., kam by se se svými rodiči nikdy nedostaly. Děti v dětském domově našly mnoho kamarádů, kteří jsou pro ně významní, našly i tety, které se o ně zajímají a vyslechnou je. Negativní události z minulosti si nepřipouštějí a pamatovat si je ani nechtějí. Žijí tím, co je teď a tady.

Svou budoucnost vidí nekonkrétně a více či méně zkráceně, ale v každém ohledu příznivě pro ně. Nezatěžují se přemýšlením o tom, co by je mohlo potkat za problémy, naopak jsou jejich představy o budoucnosti velmi pozitivní. Děti se sice svého samostatného života obávají, ale pohlíží na svůj budoucí život jako na život plný svobody a užívání si. V zařízení je jim vštěpováno, že jednou musí chodit do práce, najít si a zaplatit bydlení, platit účty a žít řádný život. Děti toto přijímají za své, věří, že po odchodu z dětského domova budou žít takovýto život. Nezapývají se však už problémy s tím spojenými, berou jako samozřejmé, že byt i práci budou mít. Jejich pohled na svou budoucnost je velmi zjednodušený.

Respondenti se naučili spoléhat ve všech ohledech na sebe. Ve své minulosti si museli často obstarávat základní potřeby, aby v rodině přežili. V současnosti také nemají pocit, že by jim někdo měl pomáhat a často ani tuto pomoc nechtějí. Svůj další život si chtějí žít po svém, bez vlivu a podpory jiných.

6.3 Rozporuplný pohled dětí na svou situaci

Respondenti často odpovídali na různé otázky rozporuplně. V jedné části odpovědi vyjádřili svůj názor, který v zápětí popřeli. Takovéto odpovědi se objevovaly ve všech oblastech, o kterých děti vyprávěly. Na jednu stranu byli respondenti schopní říci, že věděli, že v jejich rodině není vše v pořádku a v další větě vyjádřili, že vůbec netušili, že se u nich doma děje něco špatného. Někteří uváděli, že se domů vrátit rozhodně nechtějí, ale hned v zápětí vypověděli, že by se domů klidně vrátili. Tyto protichůdné výpovědi se objevují i ve vztazích k rodičům a vychovatelkám či jiným lidem, v jejich subjektivním hodnocení různých situací (že se jim někde líbilo či nikoliv, jak se kde cítili, apod.)

Děti odpovídají na různé otázky tak, že si odpovědi navzájem odporují, což vypovídá o tom, že nedokáží vyjádřit, co opravdu chtějí. Respondenti mají v určitých situacích jasno, ale často sami nevědí a nedokáží se rozhodnout, jak tu či onu skutečnost cítí nebo co opravdu chtějí.

Nějaký vzor si děti přináší z rodiny. Rodiče dětem dali obraz takový, že pracovat není důležité, mít mnoho dětí a pobírat na ně dávky je normální, krádeže nejsou nic špatného, apod. V dětském domově na děti působí pedagogičtí pracovníci, kteří se jim snaží vštípit, že se musí stát slušnými lidmi, kteří chodí pravidelně do práce, platí účty, nepáchají trestnou činnost. Záleží na osobnosti dítěte, jak se s těmito rozpory dokáže

vyrovnat. Často však děti tápou mezi tím, co je a co není správné. Rozpory ve kterých vyrůstají, se u nich odrážejí i v jejich výpovědích. Děti jsou často zmatené a nevědí, co by měly v dané situaci cítit nebo jak by se měly zachovat.

U některých respondentů se neobjevují ve velké míře rozporné výpovědi, ale všichni dotazovaní při vyjadřování svých stanovisek nedokáží své odpovědi a názory blíže specifikovat a zdůvodnit nebo více rozvést.

Shrnutí

Pohled dětí z dětského domova na svůj životní příběh je často zkreslený, méně reálný, ale do určité míry pozitivní až zjednodušený. Děti si svou minulost, přítomnost i budoucnost idealizují, aby pro ně byl život přijatelnějším. Negativní vzpomínky a zážitky potlačují a současné problémy nerady řeší. Vidí svůj svět v pozitivnějším světle než je a často i velmi nereálně. Děti se ve svém pohledu na život „potácí“ o jedné krajnosti k druhé, proto samy nedokáží vyhodnotit, co je v životě správné a co ne, často nevědí, co v životě chtějí nebo jak se cítí.

7. Diskuze

V této kapitole porovnám výsledky výzkumného šetření s odbornou literaturou. Nejprve se zaměřím na problematiku rodiny, ve které respondenti vyrůstali, a následně srovnám, jak patologické působení rodiny ovlivnilo současnost dítěte a jeho pohled do budoucnosti.

Rodina

Rodina má ve vztahu k dítěti své důležité a nenahraditelné úkoly, což popisují mnozí autoři. Rodina má své děti chránit, učit je, vzdělávat a připravovat pro budoucí život (MATĚJČEK, 1994), má poskytovat dětem zázemí, uspokojovat jejich potřeby a zprostředkovávat zkušenosti, které jedinec může získat pouze v rodině a má pomáhat v utváření rolí, vytváření vzájemných vztahů, určuje, jak se dítě bude chovat a jaký styl komunikace bude používat (VÁGNEROVÁ, 2004). Plní tyto úkoly rodiče respondentů? Z výpovědí dětí vyplývá, že rodiče dětí často neuspokojovali ani základní biologické potřeby- respondenti si museli obstarávat jídlo, rodina neuspokojovala ani další životní potřeby dítěte – respondenti si museli sami zajistit vyplnění volného času, chyběla jim jistota a zázemí, rodiče nerozvíjeli jejich osobnost záměrným učením.

Rodina by měla plnit čtyři základní funkce – reprodukční, hospodářskou, emocionální a socializační. (LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, 2006) Některé rodiny však tyto funkce neplní, což může vést k problémům v rodině nebo až k rozpadu rodiny a odebrání dítěte. Rodiny, které selhávají v ekonomické (hospodářské) funkci se nemohou nebo nechtějí zapojit do pracovního procesu společnosti a nejsou dále schopni zabezpečit finanční prostředky k životu. (DUNOVSKÝ, 1986) Z výpovědí dětí ve výzkumu vyplynulo, že jejich rodiče často nepracovali nebo si nedokázali práci udržet delší dobu (viz. Kapitola 5.1) a v několika případech to byl i důvod odebrání dítěte z rodiny.

Podle Dunovského není u dysfunkčních rodin porucha reprodukční funkce ve smyslu nemožnosti mít dítě, ale naopak se v těchto rodinách rodí větší počet dětí. (DUNOVSKÝ, 1986) Stejně tak i v rodinách respondentů je počet dětí vyšší (viz. tabulka č. 3)

Tab. 3 Počet dětí v rodině

Jméno dítěte	Společné děti matky a otce	Další děti od matky	Další děti od otce
Martina	4	Není přesně známo (asi 7)	3
Aleš	2	2	Není známo
Kristýna	3	0	1
Honza	2	0	0
Jana	3	6	0

Pokud je dle Dunovského porušena emocionální funkce rodiny, je ohrožena klidná a vyrovnaná atmosféra rodiny. O klidnou atmosféru je dítě připraveno rozchodem rodičů, nedostatečným zájmem rodiny o něj, což vede v některých případech k opuštění dětí, týrání či zneužívání. (DUNOVSKÝ, 1986) V rodinách respondentů se většinou též projevoval menší zájem o děti, ve všech případech byly děti zanedbávány a někdy byly i týrány. Všechny děti z prováděného výzkumu pochází z neúplné rodiny. Ve dvou případech opustila rodinu matka, ve dvou případech nebyl v rodině přítomný otec a v jednom případě se rodiče rozešli a střídavě se o dítě starali (nejednalo se o střídavou péči jako takovou, ale záleželo na momentálních poměrech v rodině).

Dunovský považuje za nejvíce klíčovou funkci rodiny – funkci socializační a mluví o třech možných důvodech poruchy této funkce. V prvním případě se rodiče o děti nemohou starat kvůli objektivně vzniklým příčinám (vátky, hladomory, katastrofy...).(DUNOVSKÝ, 1986) Tento důvod se však v rodinách respondentů neobjevuje. Druhým důvodem je fakt, že se rodiče o dítě nedovedou postarat a zabezpečit dítěti přiměřený vývoj. Třetí možnou příčinou poruchy sociální funkce je, že se rodiče o děti nechtějí starat. Rodiče děti v těchto případech zanedbávají, opouštějí je a raději dávají přednost jiným hodnotám a zájmům. (DUNOVSKÝ, 1986) V případě tohoto výzkumu převažuje poslední důvod poruchy, někdy se však může prolínat s neschopností rodiče starat se o dítě.

Dobrý domov dle Matějčka dělá stabilita rodiny a domácí řád. Dítě řád domova vnímá, sžívá se s ním a přijímá ho. Pokud řád v rodině chybí, vědomí domova se u dětí

nevytváří. (MATĚJČEK, 1986) Děti potřebují mimo jiné i jistotu (zvláště v citových vazbách k rodičům). U dětí z dysfunkčních rodin jistota chybí, děti zažívají úzkost, kterou překonávají nežádoucím chováním (např. agresí). (MATĚJČEK, 1992) V rodinách respondentů stabilita a pevný řád též chyběl. Děti neměly a ani dnes nemají jistotu ve svých rodičích. Rodiče tu pro děti jsou jen někdy, děti často ani nevědí, kde rodiče v současné době pobývají a co dělají.

Děti v dysfunkčních rodinách nalézají u svých rodičů negativní vzory. Děti jsou svědky hrubých scén mezi rodiči, jsou svědky hádek, nesvárů a vulgárností rodičů. Citové vztahy mezi rodiči jsou často povrchní, lhostejné a vyskytuje se nezájem rodičů o ostatní členy rodiny. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972) Z výpovědí respondentů též vyplynulo, že se rodiče mezi sebou hádali, v několika případech došlo i k fyzickému napadení druhého rodiče, partnera rodiče či jiných členů rodiny. Ani jeden respondent nevyprávěl, že by se k sobě rodiče v určitých chvílích chovali hezky a projevovali si vzájemnou úctu a lásku.

Rodiče těchto dětí mají „své zájmy“, jejich životním krédem je „užívat si“ života, rodiče jsou rádi, když se nemusí dětem věnovat a když jim děti nepřekáží. Z těchto důvodů ochotně nechávají své děti venku na ulicích do pozdních večerních hodin, nekontrolují je a nezajímají se o jejich školní povinnosti. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972) Děti ve svých rozhovorech vypovídaly, že jejich rodiče odcházeli často z rodiny do restauračních zařízení nebo někam neznámo kam, kde zůstávali do ranních hodin nebo byli mimo domov i několik dní. Z výzkumu také vyplynulo, že se rodiče o děti příliš nezajímali. Děti svůj volný čas trávily venku s kamarády a domů se vracely až pozdě večer. V žádné výpovědi dětí nezaznělo, že by se rodiče zajímali o školní problémy dětí, nebo že by s nimi rodiče dokonce psali domácí úkoly a pomáhali jim s přípravou do školy.

V dysfunkčních rodinách si rodiče vynucují svou autoritu nesystematickou přísností, nepřiměřenými tělesnými tresty a hrubými nadávkami. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972) Výzkum ukázal, že se rodiče o děti příliš nezajímali, ale občas se snažili děti „vychovávat“ právě tím, že až když problém nabyl větších rozměrů, rodiče to začali řešit a někdy i neúměrnými tresty. Rodiče dětí používali většinou v těchto případech tělesné tresty, které často hraničily s týráním, někdy zasahovali nevhodným káráním dítěte.

Podle Vocilky je šest hlavních příčin, kvůli kterým jsou děti odebírány z rodiny a umisťovány do ústavní výchovy. Jsou to především alkoholismus rodičů, prostituce matky, zneužívání a týráním dětí, nezvládnutá výchova, nízká sociální úroveň rodiny a trestná

činnost rodičů. (VOCILKA, 1999) V rodinách respondentů byl nejpatrnější problém alkoholismus rodičů, který následně vedl k finančním problémům v rodině. O prostituci matky se děti přímo nezmiňovaly, což ale neznamená, že se v rodinách nevyskytovala. Někteří respondenti vypověděli, že jejich matka odcházela pryč a zdržovala se s nějakými muži. Sexuální zneužívání dětí v rodinách se v mém výzkumu neobjevilo, zato známky týrání dětí se u některých objevovaly často. Nízká sociální úroveň rodiny byla patrná ve všech pěti případech. O trestné činnosti rodičů se děti též příliš nezmiňovaly, i když se v rodinách velmi často objevovala a objevuje. Z dokumentace dětí jsem zjistila, že někteří rodiče v minulosti byli trestně stíháni nebo byli odsouzeni i k trestu odnětí svobody. V současnosti jsou trestně stíháni rodiče čtyř respondentů, a to hlavně pro trestný čin neplnění vyživovací povinnosti a trestný čin krádeže.

Vliv rodiny na dítě

Podle Vágnerové ovlivňuje hodnotový systém rodiny chování jejích členů a vede k přednostní volbě některých strategií zvládnání problémů. Každá rodina má určité tendence k reagování na určité podněty. Reakce rodiny jsou dány jednak genetickými dispozicemi a také zkušenostmi získanými během života při setkávání se s určitým způsobem chování. Děti jsou tedy ovlivněny výchovným stylem rodičů, chováním rodičů k nim a tím, jak rodiče reagují na různé situace. Vágnerová dále tvrdí, že pokud jsou rodinné funkce narušeny v době, kdy se osobnost dítěte vyvíjí, mohou dětem určité důležité zkušenosti chybět a jejich vývoj může být deformován. (VÁGNEROVÁ, 2004)

Podle Suchého a Švancary žijí děti v důsledku alkoholismu jejich rodičů v neuspořádaných rodinných poměrech a jsou svědky chování rodičů pod vlivem alkoholu. Výchova v této rodině činí děti disponovanější k asociálnímu chování a alkoholu vůbec. Z jejich výzkumů dále vyplývá, že 60 – 70% dětí s delikventní minulostí pochází ze zjevně nepříznivých rodinných poměrů. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972) Dále i Vágnerová popisuje, že 70 % lidí, s nimiž jejich rodiče nezacházeli přiměřeným způsobem, mají skony chovat se podobným způsobem. (VÁGNEROVÁ, 2004)

Je zřejmé, že děti, které vyrůstaly v dysfunkčních rodinách, jsou touto rodinou ovlivněny. Respondenti byli často vystaveni negativním vlivům v rodině, byli svědky chování rodičů pod vlivem alkoholu a zažívali fyzické týrání. I když výše popsané výzkumy tvrdí, že děti z takovýchto rodin mají větší sklony chovat se stejně jako jejich rodiče a mají tak předpoklad k asociálnímu či antisociálnímu chování, nelze s jistotou

předvídat, jak se tyto děti v životě uplatní, zda budou pracovat či ne, jak budou vychovávat své děti a zda budou páchat trestné činy. Proto se dále zaměřím na jejich současnou situaci a jejich pohled do budoucnosti.

Zájmy rodičů se prolínají se stylem života rodiny a velmi často usměrňují zaměření zájmové činnosti dětí. Vliv na zájmy dětí mělo výchovné vedení a ponechání dětem velkého množství volného času. Chudost zájmové sféry má velký vliv na způsob využívání volného času. (SUCHÝ, ŠVANCAR, 1972) Respondenti sami vypovídali, že ve svém volném čase chodili ven, kde si hráli s kamarády a vraceli se domů až velmi pozdě. U některých se vyskytovala dosti nevhodná zábava – zvonění lidem na zvonky, házení předmětů lidem do oken, apod.

Z výzkumů Švancary a Buriánové vyplynulo, že u dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí převládají činnosti jako sledování televize, volné vycházky bez určitého cíle, které tráví s kamarády, navštěvování diskoték a restaurací, kde kouří a požívají alkoholické nápoje a ze sportovních činností je to hlavně jízda na kole. U těchto dětí se neobjevují zájmy jako navštěvování divadel a jiných kulturních akcí, sběratelská činnost, manuálně tvořivá činnost či četba naučné literatury. Tyto děti dávají přednost tělesné výchově před intelektuálními zájmy a zábavě před účelným využitím volného času. (ŠVANCAR, BURIÁNOVÁ, 1988)

Z mého výzkumu je patrné, že zájmy respondentů jsou velmi podobné zájmům, které uvádí Švancar a Buriánová. Děti též často sledují televizní pořady, preferují samostatné vycházky ven s partou kamarádů. Navštěvování restauračních zařízení v současné době u respondentů nebývá tak časté, protože jim to režim dětského domova neumožní. Pokud však děti jezdí domů, návštěvám hostinců se nevyhýbají. Sportovní činnost respondentů s narůstajícím věkem slábne. Dětský domov pro děti často pořádá návštěvy kulturních a divadelních představení. Děti na tyto akce nejezdí příliš rády a ve svých výpovědích to jako svůj zájem neuvádějí.

Podle Švancary a Buriánové úzce souvisí i hodnotový systém dítěte s jeho životní historií. V jejich výzkumu autoři zjišťovali, jak si respondenti (též umístění do ústavní výchovy) představují svou budoucnost. Respondenti často odpovídali, že chtějí nastoupit do práce, ale chyběla jim představa, kam nebo kde ji budou hledat, touha po vyšším vzdělání se u nich nevyskytovala. Dlouhodobé perspektivy u těchto respondentů chyběly nebo byly nekonkrétní a nereálné, často zaměřené jen na své vlastní zájmy. Dále Švancar a

Buriánová uvádějí, že děti z dětských domovů mají velmi nízké ambice a slabou volní stránku. (ŠVANCAR, BURIÁNOVÁ, 1988) O nereálnosti představ o „skutečném životě“ těchto dětí hovoří i Matoušek, Pazlarová a Baldová. Tyto zkreslené představy o životě jsou příčinou špatné orientace těchto dětí po odchodu ze zařízení na trhu práce a ve společnosti vůbec. (MATOUŠEK, PAZLAROVÁ, BALDOVÁ, 2008)

V mém výzkumu děti odpovídaly na otázku budoucnosti též potřebou nalézt si práci a ještě velký prostor věnovaly problematice bydlení. Děti také více neřešily, kde budou pracovat či bydlet a jak zaměstnání a byt seženou. Touha po vzdělání se objevovala často, ale většinou byla spojená jen s dokončením vybraného učebního oboru nikoli s dalším vyšším vzděláváním. Mladší respondenti teprve zvažovali, jaký učební obor si vyberou. Úvahy respondentů o budoucnosti byly též velmi nekonkrétní a nereálné. Nereálnost výpovědí se zvláště objevuje u mladších dětí. Volní vlastnosti dětí z mého výzkumu jsou také velmi slabé. Děti nedokáží vydržet u svých zájmů, protože to obnáší určité úsilí.

Výzkum Švancary a Buriánové ukázal, že respondenti měli k rodičům spíše negativní postoj, necítili k rodičům náklonnost a nebyli rodičům vděčné. I když u těchto respondentů převládal záporný vztah k rodičům, pokládali rodinu za pozitivní hodnotu a za své sociální zázemí, kam se mohou po skončení ústavní výchovy vrátit. (ŠVANCAR, BURIÁNOVÁ, 1988)

Respondenti v mém výzkumu vyjadřovali k rodičům spíše pozitivní postoj. Děti uváděly, že pokud se o ně rodiče starali a zajímali, mají je rády, pokud je rodič během života v rodině opustil nebo se nezajímal, za rodiče ho nepovažují. Děti považují rodinu za velmi důležitou, ale většinou se do ní po skončení ústavní výchovy vrátit nechtějí.

Závěr

Ve své práci jsem zjišťovala, jaký je pohled dětí z dětského domova na svůj životní příběh. Zkoumala jsem, jak děti z dětského domova pohlíží na svou biologickou rodinu, jaké mají vztahy k jednotlivým členům rodiny, jak prožívaly odebrání z této rodiny a umístění do ústavní péče. Dále jsem zjišťovala, jak se děti dokázaly adaptovat v novém prostředí, jak vidí své vychovatele v dětském domově, jaké jsou vztahy mezi dětmi v domově, po čem děti touží, k čemu směřují, jaké jsou jejich zájmy a jak se staví k řešení své budoucnosti.

Pro svůj výzkum jsem si vybrala 5 dětí z dětského domova ve věku 12 – 16 let. Data jsem ve výzkumu získávala metodou rozhovoru, který byl podpořen kresebnými technikami. Sběr rozhovorů probíhal v období od února 2008 do ledna 2009.

Z výzkumu jsem zjistila, že všichni respondenti žili v rodinách, které neuspokojovaly často ani jejich základní životní potřeby. Rodiny dětí neplnily základní funkce, které by každá „zdravá“ rodina splňovat měla. Rodiny často neměly dobré bytové podmínky a finančně strádaly, což bylo způsobeno neschopností nebo neochotou rodičů pracovat. Rodiče dětí ve větší míře požívali alkohol a jejich zájmy se často neslučovaly s potřebami dětí. Děti nezažily v rodinách lásku, bezpečí, klid a zázemí, ale často byly svědky hádek a neshod mezi rodiči a někdy i fyzickým násilím.

Jelikož situace v rodinách byla neúnosná, děti byly odebrány z biologické rodiny a umístěny do ústavní péče. Přemístění dětí z rodiny do dětského domova bylo pro ně velmi těžké. Nevěděly, co je v zařízení čeká, proto bylo jejich přizpůsobování se novému prostředí náročné. Děti si však na nové prostředí zvykly a nyní by se zpět do svých rodin ani vrátit nechtěly. Respondenti si uvědomují, že v dětském domově mají po materiální stránce vše, co potřebují.

Současný život v dětském domově vidí děti jako pozitivní, i když právě nejvíce problémů a neshod pramení ze soužití tolika dětí pospolu. Respondenti považují vztahy mezi vrstevníky v domově za důležité, ale na druhou stranu vztahy mezi dětmi hodnotí jako „falešné“. Postoj k vychovatelkám je velmi ovlivněn jejich momentální náladou a vzniklou situací.

Zájmová oblast dětí je velmi chudá, omezuje se většinou jen na sportovní aktivity, sledování televize, chození ven s přáteli a hraní společenských her. U organizovaných

zájmových aktivit mají respondenti problémy u nich setrvat, často nezvládají požadavky na ně ohledně pravidelného docházení do zájmových organizací. Otázku své budoucnosti děti řeší velmi okrajově, jejich výpovědi se týkají pouze povrchně témat, jako je bydlení a zaměstnání.

Celkově je pohled dětí na svou životní cestu často zkreslený, zidealizovaný až nereálný, což ovlivňuje především věk dětí. Starší respondenti pohlíží na život méně nereálně a na své okolí kritičtěji než mladší respondenti. Přes to, co všechno děti prožily, pohlíží na svět pozitivně. Nemají pocit, že by na tom byly hůře než jiné děti, dokonce hodnotí fakt, že jsou v dětském domově jako štěstí, protože mají všeho více než děti z rodin. I na svou další životní cestu pohlíží zjednodušeně a nepřipouští si žádné problémy s tím spojené. Většina respondentů odpovídala na otázky velmi rozporuplně. Děti nedokáží vyhodnotit své životní priority, nemají jasné a konkrétní představy o životě.

Vliv rodiny na dítě byl, je a bude vždy velice silný, ať už se rodiče zajímají a navštěvují dítě často či méně. Rodiny dětí neplnily své základní funkce a na dítě působily negativně. Dítě si špatné rodičovské vzory nese s sebou dál. Děti jsou ovlivněné i pedagogickým působením vychovatelů, kteří se snaží ovlivňovat jejich názory a hodnoty v pozitivním smyslu. Jak bude vypadat budoucí život těchto dětí? Kterou cestu si vyberou? Stanou se z nich řádní občané, kteří pracují a přinášejí něco i celé společnosti nebo budou nezaměstnaní a budou páchat trestnou činnost? Tak na tyto otázky nelze jednoznačně odpovědět, to vše ukáže až čas. Je ale jasné, že tyto děti nebudou mít snadný vstup do samostatného života a bude záležet jen na nich, jak se s tím „poperou“.

Literatura

- BITTNER, P. a kol. *Děti z ústavů*. Liga lidských práv 2007, ISBN 978-80-903473-4-2
- DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Avicenum. Praha 1986
- KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Portál. Praha 2004, ISBN 80-7178-957-7
- KRAUSOVÁ, L. NOVOTNÁ, V. *Sociálně – právní ochrana dětí*. ASPI. Praha 2006, ISBN 80-7357-214-1
- LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Grada. Praha 2006, ISBN 80-247-1284-9
- LOVASOVÁ, L. *Rodinné vztahy*. Vzdělávací institut ochrany dětí. Praha, 2006, ISBN 80-86991-66-0
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Avicenum. Praha 1986
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Portál. Praha 1994, ISBN 80-85282-83-6
- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. SPN. Praha 1992, ISBN 80-04-25236-2
- MATOUŠEK, O. PAZLAROVÁ, H. BALDOVÁ, L. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mládeže s důrazem na mladistvé odcházející z ústavní výchovy*. O.s. Člověk hledá člověka, Praha 2008, ISBN 978-80-254-2756-9
- MATOUŠEK, O. a kol. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé a následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice*, Sdružení SOS vesniček, Praha 2009, ISBN 978-80-245-54-4799-4
- MATOUŠEK, O. *Děti mezi ústavní výchovou a rodinou: zpráva o konferenci*. In Děti mezi ústavní výchovou a rodinou. Sborník konferencí konané ve dnech 8. -9. 11. 2007, Praha
- ŘÍČAN, P. KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Grada. Praha 1995, ISBN 80-7169-168-2
- SUCHÝ, O. ŠVANCAR, Z. *Mládež a kriminalita*. Melantrich. Praha 1972
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Portál. Praha 2007, ISBN 978-80-7367-318-5

- ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*. In Aplikovaná sociální psychologie I. Portál. Praha 1998, ISBN 80-7178-269-6
- ŠVANCAR, Z. BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně – pedagogické problémy ústavní výchovy*. SPN. Praha 1988
- TAXOVÁ, J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání*. SPN. Praha 1987
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Portál. Praha 2004, ISBN 80- 7178- 802-3
- VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. Teoretická východiska*. MŠMT Praha 1999
- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

PEDAGOGICKÁ FAKULTA UK -

nta bakalářské práce

LOVA 1992
TA